

Nr. 4, vol. 2.

1936.

ŽVAIGŽDĖ = The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUNAS & CO. AT 3654 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 50c.

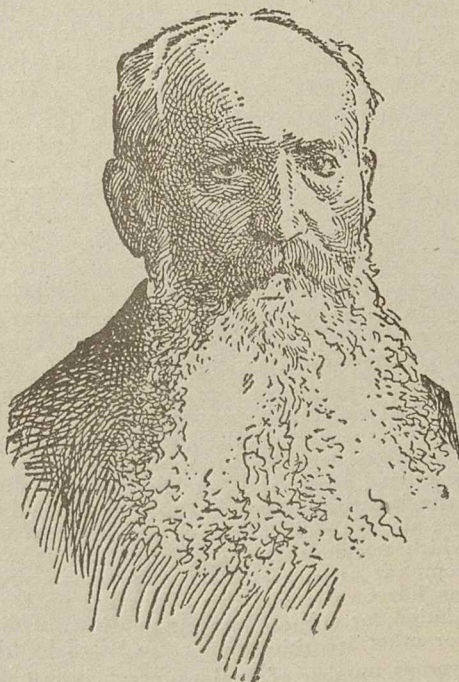
Spaliu m. -- October, 1936

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under
Act of March 3, 1879

„ŽVAIGŽDĖ"--BERTAININIS ŽURNALAS.

DVIDEŠIMTI DU METU buvusi savaitiniu laikraščiu „ŽVAIGŽDĖ". Tris metusėjusi kaip mėnesinis žurnalas, nuo 1925 m. eina kaip bertaininis žurnalas leidžiamas A. Milukas & Co. B-vės iš Philadelphia, Pa. 3654 Richmond Str. Pavienių „Žvaigždės" knygų kaina 50 centų, metams prenumerata 2 dol.

SPALIŲ M. — OCTOBER 1936 M.

Petras Kriaučiūnas, „be kurio „Auszra“
nebūtų galėjus eiti“.

**STATEMENT OF THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, CIRCULATION, ETC., REQUIRED BY THE ACT OF CONGRESS OF
AUGUST 24, 1912,**

of Zvaigzde published quarterly at Philadelphia, Pa., for October, 1, 1936

State of New York
County of New York

} ss.

Before me, a Notary Public in and for the state and county aforesaid, personally appeared Rev. A. M. Milukas, who, having been duly sworn according to law, deposes and says that he is the business manager of the Zvaigzde and that the following is, to the best of his knowledge and belief, a true statement of the ownership, management (and if a daily paper, the circulation), etc., of the aforesaid publication for the date shown in the above caption, required by the Act of August 24, 1912, embodied in section 411, Postal Laws and Regulations, printed on the reverse of this form, to wit:

1. That the names and addresses of the publisher, editor,, managing editor, and business manager are:

Name of —
Publishers, A. Milukas & Co.
Editor, Julia Pranaitis
Managing Editor, A. M. Milukas
Business Manager, A. M. Milukas

Post Office Address —
3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.
3654 Richmond St., Philadelphia, Pa.
St. Francis Home, Roslyn, L. I.
St. Francis Home, Roslyn, L. I.

2. That the owner is: (If owned by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding one per cent of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a firm, company, or other unincorporated concern, its name and address, as well as those of each individual member, must be given).

A. M. Milukas, St. Francis Home, Roslyn, L. I.
Julia Pranaitis, 3654 Richmond Street, Philadelphia, Pa.

3. That the known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding one per cent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: (If there are none, so state). None.

4. That the two paragraphs next above, giving the names of the owners, stockholders, and security holders, if any, contain not only the list of stockholders and security holders as they appear upon the books of the company, but also, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, is given; also that the said two paragraphs contain statements embracing affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner; and this affiant has no reason to believe that any other person, association, or corporation has any interest direct or indirect in the said stock, bonds, or other securities than as so stated by him.

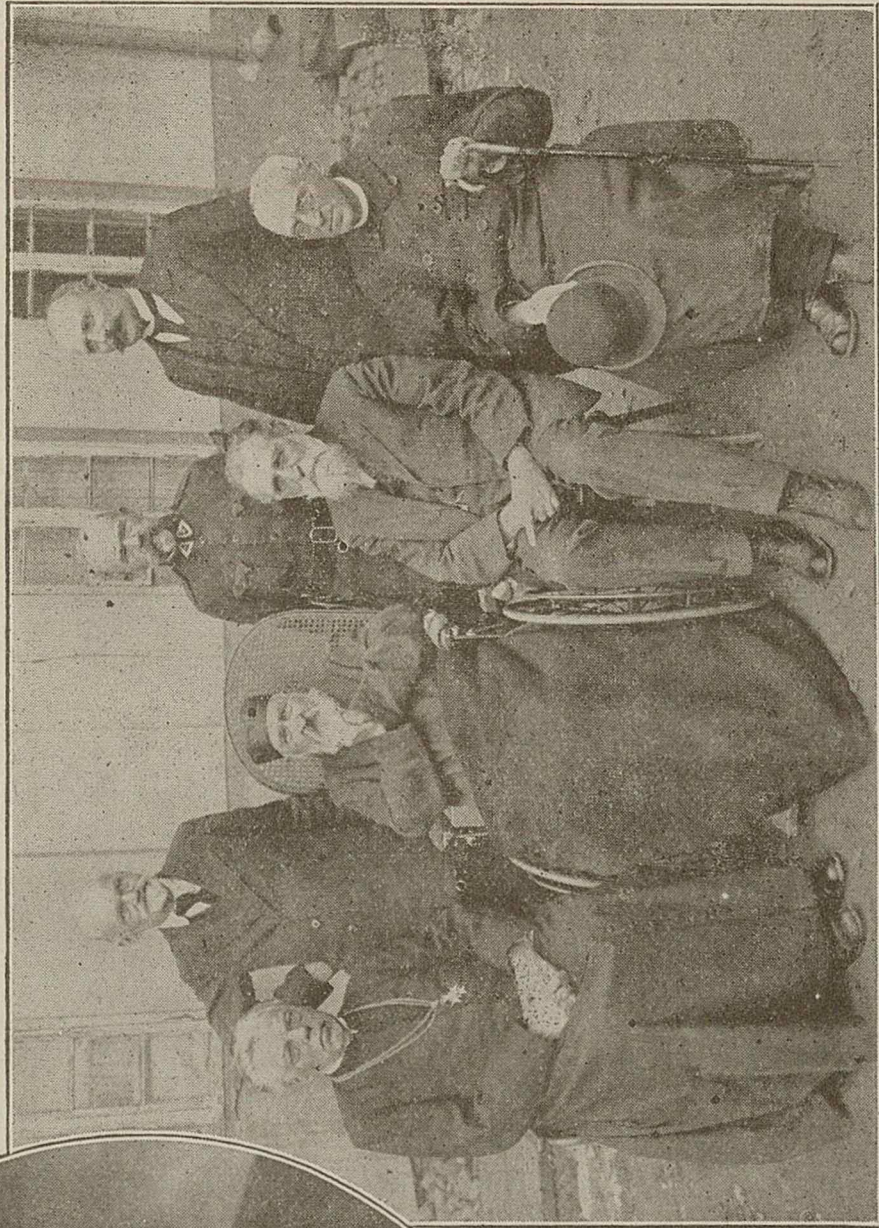
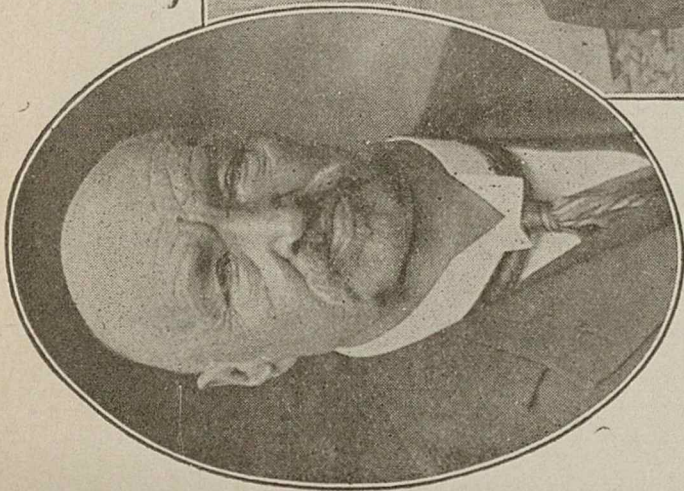
5. That the average number of copies of each issue of this publication sold or distributed, through the mails or otherwise, to paid subscribers during the six months preceding the date shown above is _____
(This information is required from daily publication only.)

A. M. Milukas, Business Manager.
Sworn to and subscribed before me this September 28, 1936.

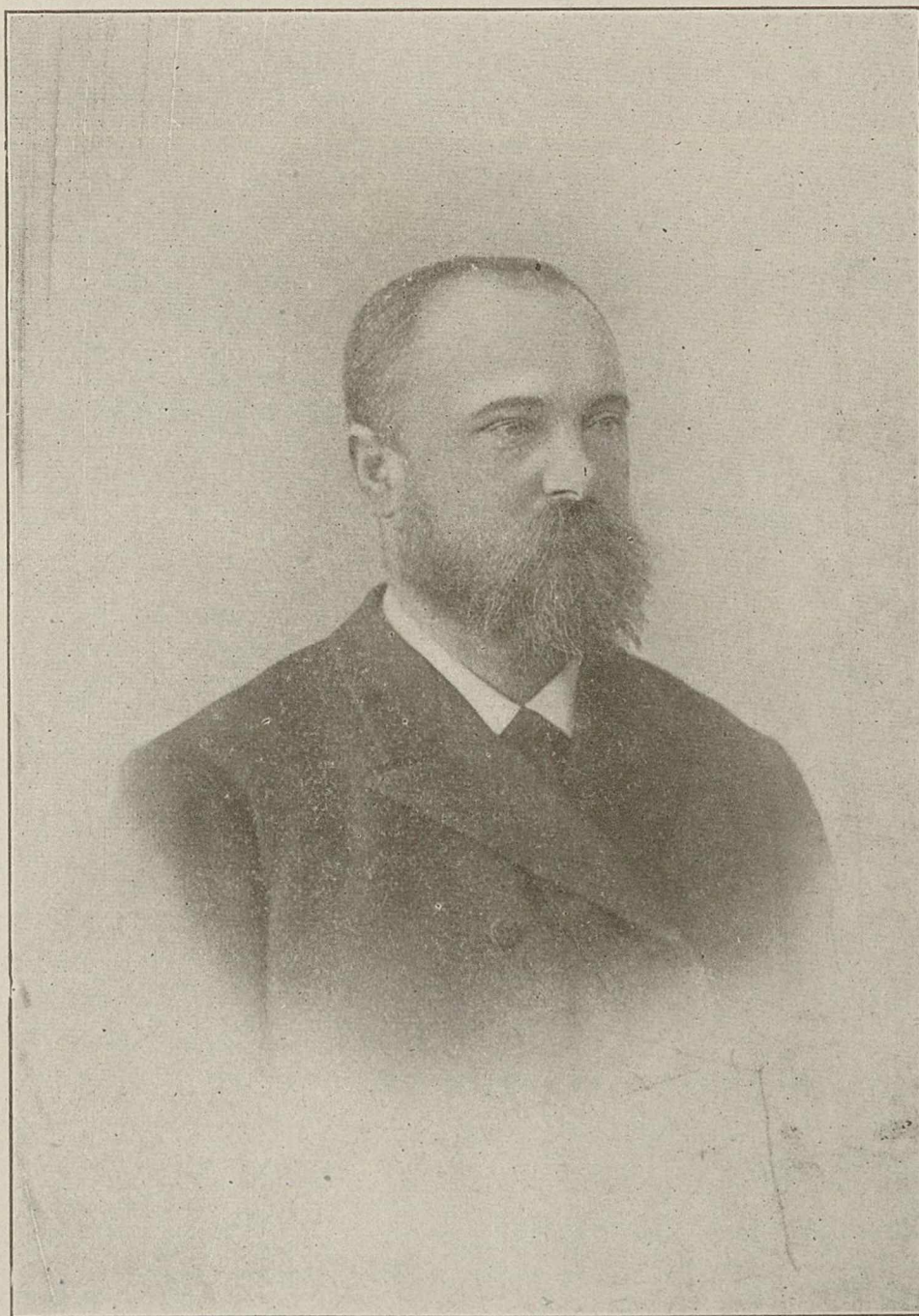
(Seal)

Geo F. Bresford
Notary Public.

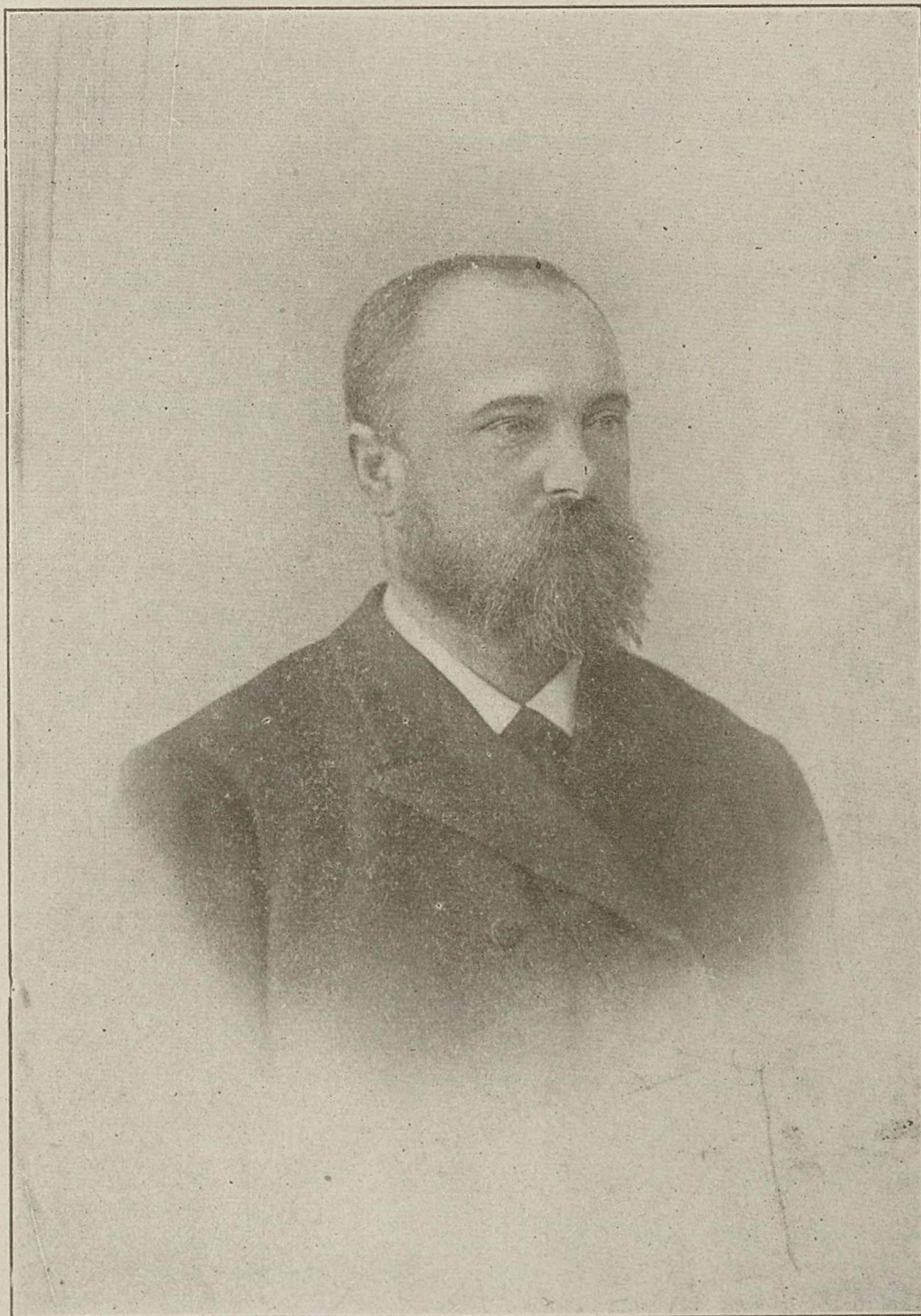
My Commission Expires March 30, 1938

Aušrininkų fotografija 40 metų sukaktuvėse. Stovi: P. Matulionis, J. Bulota, V. Palukaitis. Sėdi: prel. K. Prapuolenis, J. Jablonskis, Dr. J. Basanavičius, A. Jakštas prel. Dambauskas. Kairiojo kampo viršuje — Petras Vileišis.

Aušrininkas Dr. Vincas Pietaris.

Aušrininkas Dr. Vincas Pietaris.

NUO LEIDĖJŲ

Norėdami knygų „30 metų Spaudą Atgavus“ trečiame tome pagarsinti kuodaugiausiai Aušrininkų pareiškimų, kreipėmės į mūsų visuomenę per laikraščius, kuriems čia tariame ačiū už pagelbą.*)

„Aušros“ Dalykų Reikalai.

Gerbiamas Redaktoriau!

Kaip žinote, „30 Metų Spaudos Atgavimo“ antrojo tomo knygoje tilpo keliatas „aušrininkų pareiškimų“. Daugiau panašios medžiagos mūsų tautos atbudimo periodui nušviesti tilps trečiame tome, kuris turėtų išeiti ateinančiais metais.

Bet kaip visur pas, taip ir šiame atsitikime, kas turi kokius dokumentus, reikia raginti, kad juos leistų paskelbti.

Pirm trisdešimties metų Dr. Basanavičius ir A. J. Višteliauskas paskelbė Amerikos laikraščiuose eilę raštų apie „Aušros Gdynę“. Dr. Basanavičius per laikraščius skundėsi dėl „Aušros“ archyvo sunykimo.

*) Musų atsiliepimą paskelbė: „Tėvynė“, „Amerikos Lietuvis“, „Keleivis“, „Naujienos“, „Dirva“, „Garsas“.

Taigi vardan mūsų kultūros istorijos reikalingą prašyčiau paskelbti jūsų laikraščio skiltyse, kad atsišaukiu, kas turi kokius senus laikraščius, kur tilpo „Aušros“ įkurėjo Dr. Jono Basanavičiaus straipsniai:

- 1) Iš lietuvių atsigaivinimo proceso.
- 2) Kur yra „Aušros“ archyvai?
- 3) šliupo Misija Varšuvoje.
- 4) Mikšas ir Jankus prie Aušros”.
- 5) „Dar apie Mikšą ir Jankų.”

Taipgi Mačio (Kekšto) kokie laiškai ir A. J. Višteliaus „apie barnis Dr. J. Basanavičiaus su Martynu Jankum” įdomus straipsnis.

Pakartojus juos 3-me viršminėtų knygų tome daug pasitarnausime mūsų raštų istorijai. Susižinoti galima su knygų išleistuve mano adresu:

Rev. A. M. MILUKAS,
St. Francis Home,
Roslyn, L. I. N. Y.

P. S. Pasitikime, kad laikraščių skaitytojai kurie turi ką nors toms knygoms tinkamo, nepašykštaus mums paskolinti.

„Žvaigždės” Redakcija.

Ką rašė aušrininkai pirm 30 ir 40 metų.

1) Andrius Jonas Višteliauskas — J. A (Lietuvis), eilių ('83 „Aušros" N. 2) „Op! op! kas ten? — Nemuneli" autorius, savo biografijoje, paskelbtoje 1890 metais „Lietuwiszku Rasztų ir Rasztininkų" knygoje, tvirtina, juog jis pirmas aukojęs grašius „Aušrai" leisti. Pasak tą pirmąjį aušrininką. (J. Višteliauską) Juozas Ignas Kraševskis, „Vitolio Raudos" autorius, 1880 metais padavęs jam sumanymą leisti laikraštį.

2) Iš Dr. J. Basanavičiaus autobiografijos „Lietuviškų Raštų ir Raštininkų" knygoje.

3) J. Šliupas, antras (po Jurgiui Mikšui) „Aušros" redaktorius viršpaminėtų „Lietuwiszku Rasztų ir Rasztininkų" knygoje (p. 200—201) rašė apie vyskupo A. Baranausko eilių („Aušros" pirmame numeryje) — „Lietuwos Senowes Paminejimas" — itaką Martynui Jankui ir šio, anuomet reikalingiausio „Aušrai" palaikyti, veiklą ir pasiaukojimą.

4) Vinco Kudirkos, vėliaus daktaro ir „Varpo" vyriausio palaikytojo, du laiškų, rašytu

1888 metais Dr. J. Basanavičiui, kuomet šis norėjo atgaivinti „Aušrą“ (ž. „Lietuviai Pennsylvanijoje“ p. 122–126.).

5) Dešimtmėtinėse „Aušros“ sukaktuvėse, plymoutiš'kės vyskupo M. Valančiausko draugijos minėtose, buvo skaitytas aušrininko, pasislėpusio po slapyvardžiu J. K.—P...s, raštas „Aušros pastarosios dienos“. Tą raštą, su reikalingais slaptoje laikyti dalykais apleistais, paskelbė Plymouth'o, Pa. „Vienybė Lietuvninkų“ 1893 metais.

6) Dr. J. Basanavičius, „Aušros“ iškūrėjas, dvidešimtmėtinėse to laikraščio sukaktuvėse 1903 metais pagarsino eilę dokumentų „Vienybėje Lietuvninkų“ po antgalvių „Iš Aušros gyvenimo — kaip J. Šliupas prie Aušros pristojo“.

7) Martynas Jankus 1903 metais irgi per „Vienybę Lietuvninkų“ paskelbė savo raštą, „Šis tas iš Aušros pradžios“.

8) Iš Dr. Basanavičiaus rašto „Iš Istorijos Musų Atsigaivėliavimo“, 1903 m. „Varpo“ Nr. 3-me.

9) Iš Dr. J. Šliupo Rašto „Minės Apie Mano Prietikius Prie „Auszros“ (1903 Metų „Varpo“ Nr. 3).

10) Iš Dr. J. Šliupo Paskaitos „Aušra“, skaitytos Laikraštinių Kursuose Kaune 1922 m. VIII Mėn. 3 ir 4 dienomis.

Daugiau aušrininkų raštų bus pakartota trečiame tome.

I.

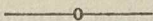
Iš Andriaus Jono Višteliausko autobiografijos „Liet. Raštų ir Raštininkų“ knygoje.

...,Gana jau mane Mikšutis su Basanavičiumi pertaisymu ir darkymu mano kalbos čemeryčia-vo. Žinau aš, ką moku, ir matau, ką kiti išmano: kad butų kitų akyse mano kalbos budas arba ir raštas kliaudingas, aš to nepripažįsiu, pakol man neišreikš etymologiškai mano iškrypimų iš ties-rasčio. Galite jų išnekėti, kaip norite, mes nuo apigardės Kauno visad sakysime **valiausiai** lietuviškai, išskiriant žemaitišką pana, kurį mes ištariame kaipo poną — per o, nors pirmesnis yra a. Taip pat ir motynoje pirmutinė o yra iš a kilusi ir išsitaria matina: ale jau amžiai praslino, kaip ji išsimovė iš a į o! Ar žinote, kas tai yra motyna arba matyna? Yra tai tas pats žodis prancuziškai ištariamasis matin, lotyniškai matina, nuo kurio pareina Stella matutina, Matucina ir tt. Mavt šaknis yra! Maut, mova, mowa polonice, mavjama, mavnama, ma'ma, matulė, matula, mutter, mater, madre, mater', mo (au) moterė, motelė, muterkė ir tt. Kas tiek sukimų smagenių ant kiekvieno beveik žodelio lietuviškos kalbos turėjo kaip aš, netaip greitai pasiduos be nuovokos ištariantiems žodžius, — ir pagal jųjų dumą nesuimtą į mislį kalbės ir rašys”...

Aš iš Senapilės paviečio, nuo Pakaunės arba nuo Aleksoto, ale kalboje iki Kalvarijos ir iki Prusų rubežiaus nedaug ką skiruosi, tiktai kiba tiek, kad parubežėje Prusų jau mažumą vokiečiuojama, o parubežėse sumozurėtų lietuvių mozuruoja arba lenkiškuoja. Mano kalbą supranta visoje Lietuvoje, kaip ji didė, plati ir ilga. Buvau aš skersai ir išilgai ir visur susišnekėjau, kaip reikia. Ale lietuviai nuo Gradno su pakuršiniais arba prusiškiais sunkiai gali susišnekėti!"...

„Aš pirmas, kaip pats pripažįsta, išplėšiau Jurgį Mikšą iš miego apkabinimo ir iš glėbio vokietytės, ir daviau pirmą pašalpą, manding bene didžiausią ant surinkimo mįslių kaip del uždėjimo ir išleidimo laikraščio „Aušros“ (tą J. I. Kraszevskis pirmas Drėzdene 1880 m. man užmane!), taip ir ant jo išleidimo! Nors mano 20 dorelių nedideli pinigai, ale kaip pats pripažįsta, su tais galėjo pirmus du No. išleisdamas maintintis, ba nuo tėvų nieko negavo ant maisto.” „Galiu parodyti jo pirmąją man rašytą gromatėlę su paauksintu monogramu Georg Mickschas gotiškėmis litaromis drukavotą ant gromatinės popieros. Mano vienas, ilgokas raštas taip jį sujudino, kad pradėjo nuo tosyk jaustis lietuvininku ir savo pravardę pradėjo rašyti lotyniškėmis litaromis ir perkeitė ck į gryną k, o sch į sz, prieg tam iš visų savo raštų išgramdė ir išskutinėjo vokiškąjį parašą. Kaip man jo seserėnas pasakojo, jau jis nenorėjęs lietuviškai

nei su juomi šnekėti; taigi mano rašteliai nors silpni, ištaisė jau su Mikšu nemenką atmainą, aš esu iš to palinksmintas ir jaučiu jau, kad mano dusavimai ir veikalai atnešė nemenką vaisių, ir neša dar apščiaus kas kartą. Gali Mikšas pasakyti, kas buvo pirmas, kurs išleidimą laikraščio lotyniškėmis litaromis spausdinto užmanė. Aš iš to nesigiriu ir gatavas nutylėti, jei kas girsis, kad tai jis tą mislį padavė, kaip nutylėjau daug daiktų radęs drukavotų iš mano gramatų, o mano mislis už jų pačių išradimą paduota. Nieko neiškadija, bile tik tėvynei ant naudos. Mano darbas, ašaros ir gailingi dusavimai prie perstatymo Vitoliorandos išspausti, nenuėjo ant nieko...”

Pasarga. „Liet. Raštų ir Raštininkų” autoriui 1880 m. paskelbus aušrininko Vištaliaus pareiškimą, kad jis (V—as) J. I. Kraševskio patariamam apie butimą lietuviško laikraščio reikalingumą pirmas aukojęs 20 dol. „Aušros” leidimo fondui, nei Basanavičius nei kiti aušrininkai, kolei gyvi buvo, neprieštaravo. „Witolioraudos” autorius (Kraševskis) 1879 m. padėjo Vištaliauskui atspausdinti tos poemos lietuvišką vertimą. Ant tų knygų (Witolioraudos) pažymėta, jog jos išleistos Poznaniuje „kaštu Dr. J. I. Kraševskio”. Mat 1879 m. tas lietuvių senovės ir tautos my-

lētojas, prirašęs lenkų kalboje daugybę įvairiausio turinio knygų, minėjo savo literatinės darbuotės 50 metų sukaktuves. Jubilėjimą jo raštų leidimą išpardavus, susidarė apie 68,000 rublių, kurių pinigų suma dar buvo padidinta žymiomis lenkų apšviestunijos aukomis. Savo senatvėje Kraševskis tankiai sirginėdamas, apsigyveno užrubežyje — Dresdene. „Aušros“ pasirodymo metu vokiečių valdžia, primesdama jam išdavimą prancuzams žinių apie vokiškos kariuomenės judėjimą Rytuose, paėmė jį į kalėjimą kaipo šalies išdaviką. Kraševskio byla susidomino visa Europa. Nemokėdamas gerai vokiškai ir ligų bei senatvės suvargintas Kraševskis nepajėgė energišškai atremti jam daromus įtarimus ir buvo nuteistas kalėti Magdeburgo tvirtovėj pusketvirtiems metams. 1885 m. jį visokių ligų suvargintą paliegėlį paleista iš kalėjimo po kaučia. Jis mirė 1887 m. 17 d. kovo Genevoje — i metus po „Aušros“ mirimui.

II.

Iš Dr. Basanavičiaus autobiografijos, 1888 m. rašytos „Liet. Raštų ir Raštininkų“ knygoms.

„Iš visų šamokintinių mano tik vienas Petras Kraučionas iš Papeškių tame pat laike lietuviškos kalbos ištyrinėjimu užsiėmęs buvo; jis buvo trijomis klasomis už mane vyresnis ir gimnazijoje budamas rinkimu žodžių del lietuviško žodyno buvo užsiėmęs. Ant vieno „publiško akto“ jis skaitė lietuvišką išguldymą J. Kochanovski'o vienos dainos. Šis stiprus lietuvis, su kuriuomi man drauge gyventi ir sėbrauti teko, pabaigęs gimnazijos mokslą ir Seinų seminariją, pabaigė dar dvasišką Akademią Petrapylėje, bet nejausdamas savyje pašaukimo į kunigus, metęs sutoną, mokinioju tapęs klasiškų ir lietuviškos kalbų toje pat gimnazijoje, ir nevienam jaunadvasiui vėliaus įkvėpė karštą meilę del pavargusios lietuviškos kalbos ir tautos.

Mariampolės gimnazijoje dar budamas (baigė ją 1873 m.), tęsia jis (B-us) „pradėjau — nors menkas — daineles rašyti, vėliaus ir lenkiškoje kalboje, ir daug buvau prirašęs, bet su laiku — kuo ne visas sudeginau; tik vienas išguldymas Lenartavičiaus „Pavasario“ (Wiosna) atspausdintas tapo „Lietuviškoje Ceitungoje“ 1882 m. Trečioje klasoje būnant man susipažinti teko su Duonelaičio „Métais“, per Rėžą išduotais, su Mickevičiaus, o vėliaus ir Kondratavičiaus (Syrokomla) poezijomis; šito paskutinio melan-

koliškos dainos ypačiai man patiko. „Konradą Vallenrodą“, „Margier“ daugybę kartų skaičiau ir kuone vislab iš atminties buvau atkartoti išmokęs.

Pirmas žinias iš lietuvių praeigos nuo mano tėvo įgyjau: vėliaus Strykovskio „Kronika“ buvo man vadovu; Guagnini, Kromeras, Długosz'as ir kronistai, o vėliaus Kraševskio raštai turėjo didę ant manęs įtakmę ir aš gimnazijoje dar budamas patogiai buvau su lietuvių istorija susipažinęs.

Kada gimnazijos mokslą pabaigęs namuosna sugrižau, tėvas, tarp kitų dalykų, pasakė, nei skatiko daugiaus neduosias, jei aš į Seinus neisau. Tik po ilgų kalbų ir plačių verksmų tėvas sutiko mane į svetimą šalį išleisti — ir aš su koku šimtu rublių Maskvon išvažiavau, tarytum, nauju žmogumi tapęs.

Vėlesniame laike man teko šenlink ir tenlink ir po orientą ir po occidentą didesnes ir mažesnes keliones atlikti, bet nei viena jų neįsispaudė dvasion mano taip aiškiai, kaip ta pirmoji. Kauną, Vilnių, apie kuriuos tiek man buvo tekus skaityti, dabar akimis savo regėjau: ant Niamuno kranto apdumojau gaudžiai ne vieną kruviną atsitikimą su kryžiokais, ties Vilijos krantu užniuniavau „Wilija naszym strumieni rodzica“, kurią gimnazijoje budamas taip tankiai buvau dainavęs... Ir vėliaus per kožnas vakacijas pakėlėje visados Kaune ir Vilniuje apsistodavau ir su laiku gerai susipažinau netik su istoriškais mūsų liekanomis šiose pylėse, bet ir su Vilniaus muzėjum, keliais tvirtesniais lietuviais (Baronas, Jaunys ir k.) ir — antikvarais...

Maskvos mediciniškasis fakultetas, kaip dabar, taip ir mano laike buvo garsus visoje Maskolijoje, ir jame mokslą įgyjusieji buvo tuomet skaitomi už „gerus“ vaistytojus...

Medicina man labai patiko, ir aš noringai ėmiausi darban, bet ir nuo senovės įpročių man sunku buvo atsiskirti. Darbus laboratorijoje, ar klinikoje atlikęs aš ir vėliaus dar vis trusiau-si neretai biblijotekose, ką įgriebdamas apie Lietuvą skaitydamas...

Mano studijų laike kasmet į 20—25 mokin-tinių buvo iš Lietuvos. Lenkai iš savo pusės, pastiprinti drutai per lietuvišką gaivalą, turėjo geriaus organizuotą bendrystę, didesnę bibliote-ką; jie visokiu budu rupinosi ir lietuvius prie sa-vęs pritraukti... Medicinos mokindamasis, nuo lietuvių aš neįstengiau atsiskirti...

Kaip gimnazijoje, taip ir universitete per vakacijas rinkau dainas, pasakas, priežodžius, mislis ir k.; dainų kelios tapę vėliaus laikrašty-je „Mitteilungen d. lit. Gesellschaft“ (1880, 3 Heft, S. 114—118) ir atskyriumi po vardu „Ožkabalių dainos“, Tilžėje, 1884 m. atspausdin-tos. 1879 m. pabaigiau medicinos mokslą ir ta-pau paliktas prie universiteto „del sutobulėjimo moksle“... Vasarą 1882 m., visus 1883 metus ir iki balandžio 1884 m. praleidžiau Vindabonoje, Pragoje, Berlyne, trusdamasis po klinikas ir bib-liotekas... atliekamą nuo medicinos laiką pašven-čiau ant darbo bibliotekose. Biblioteca Academi-ne Vindabonensis „ir“ K. K. Hof-Biblotnek „Viennoje, universiteto ir Čekų muzėjaus biblio-tekose, Pragoje... Gyvenimas Pragoje man buvo

naudingas ir dėl priežasties, kad čion įgyjau tulas pažintis veikalų čekiškųjų patrijotų dalykuose atgaivinimo jų gentės. Čion tai, Pragoje ir Vindabonėje, susipažinau gerai su senovės Trakais, su literatūra apie juos, ir surinkau reikalingą medegą dėl mano darbo apie jų tautystę...

Pragoje dar esant, pradžioje 1883 m., susitariau su Višteliu (J. A. V. Lietuviu) ir J. Mikšu išleisti, po mano rėdymu, literatišką laikraštį, kuriam vardą „Aušros“ suteikiau. Šitas laikraštis nuo balandžio pradėjo Ragainėje išeiti; miegis jo — lietuvių pabudinti iš miego.

Nuo pradžios iki 1886 m., kada „Aušra“ išeiti perstojo, joje patilpinta tapo daugelis trumpesnių ir ilgesnių mano raštų...

Pragoje, pavasaryje 1883 m., budamas, parašiau kelis artikus „Po povodu polskich radoslei“, atspausdintus maskoliškame laikraštyje „Novoje Vremia“ (Nr. 2502, 2529 ir 2557), ir „Polaki v Litvie“...

Tą ilgoką (27 puslapių) Dr. J. Basanavičiaus autobijografiją spaudon duodamas šliupas rado reikalingu pridėti vien sekamus sakinius:

„Tiek tai parašė Basanavičius apie savo darbą ir rūpesčius 2 d. liepos mėn., 1888 m. Prie to viso dabar aš galiu jeigu tik tiek pridėti, kad ir 1889 m. tą mūsų garbų tėvynainį kirto vėl nelaimė, nėsa 28 d. vasario pasimirė jo pati Gabrielė Eleonora 26-ame mete savo amžiaus, gimusi iš giminės Mohl. Ką Dievas myli, tą jis ir mėgina! sako Biblija. — Lietuvos vyrai daug galės pasimokinti iš gyvenimo, taip pilno darbštumo ir pasišventimo dėl savo nuvargintosios tautos!“

III.

J. Šliupas apie M. Jankų.

„Lietuv. Raštų ir Raštininkų“ knygoje (p. 200—1)

Šliupas rašė:

...„Nukeliavęs į Ragainę pas pamislytąjį drukorių Kybelką patyrė, kad nekurie mokytesni lietuviai iš Maskolijos ir kitur žada laikraštį išleisdinti, kurio redymu užsiimsias Jurgis Mikšas. Pirmamjam numeriui „Aušros“ pasirodžius, Jankus nulindęs slapta vieną ekzemplierių nusipirkęs perskaitė prakalbą ir „atminimą“ bei „Lietuviškąją kalbą“, ir tylai prasijuokęs iš džiaugsmo toliau skaitė:

Tol' už Dauguvos kraštą Lietuvos
Smalinė žemė užgavo:
Šiaurėj Baltmarės, pietuos Juodmarės
Lietuvą aprubežiavo.

Kyjovas, Rusai, Latviai ir Prusai,
Gudai ir pikti Totoriai,
Lietuvą pažinę, vainiką pyne —
Lietuvius dabin padorei.

Ir labai buvo plati Lietuva,
Daug ana žemių ingijo!...
Žmonės laimingi buvo turtingi,
Niekur nebuvo vergijų.

Viskas jam patiko, ir delto nuėjęs su Mikšu suėjo į pažintį ir patyrė nuo jo nekuriuos jam nežinomus dalykus ir pasižadėjo su visa syla rupintis, idant dau-

giaus prietelių pridraugavoti, kas iš dalies nedidelį pasisekimą turėjo, nes Prusuose žmonės pripratę buvo tiksliai tokį laikraštį skaityti kursai gotiškomis raidėmis spausdintas buvo... Tada Jankus pasiėmė išduoti lietuvišką kalendorių del Lietuvos, ir del atlikimo to darbo pėksčias nukeliavo pas vieną žemaitį ant sulygmės, pokam su vargu kalendorius tapo paleista į svieta.

Jankus daug ir prie „Aušros“ išleidimo prisidėjo, o ir savo paranką drukoriui Mauderodei davė, kada Šliupas, radęs rėdystę be pinigų, neturėjo kuomi kaštus spaudos uždengti. Nebuvo tuomet Prusuose kito lietuvio, kurs tai butų pasidrasinęs padaryti. Juk ir pats rėdytojas Šliupas per kelis mėnesius jo namuose gyveno, už ką atsilygino jam tik „Aušromis“, kada vokiečiai jį išvijo iš savo rubežių. Tokiu budu matomai pinigais Jankus del „Aušros“ išlaikymo daug prisidėjo.”

IV.

• Dr. V. Kudirkos laiškas Dr. J. Basanavičiui.

Varšava, 17 balandžio, 1888 m.

Guodotinas Mylėtojai Lietuvos!

Lietuviai, esą Varšavoje, uždėjo Draugystę, apimančią visus reikalus tautiško gyvenimo ir skiriančią atsakančią darbą luomams lietuvių. Įstatus savo Dr-ės siunčiame Jums, užkviesdami prie jos pristoti ir prašydami atsiųsti mums kuoplačiausią kritiką tų įstatų. Drauge su uždėta Dr-te mes norime išleisti lietuvišką laikraštį, inteligentišką, bet populiarišką, (kurį galėtų suprasti vidutinis apšviestas lietuvis) mierijs savo Dr-stės.

Neseniai dažinojome, kad Jūs norite atgaivinti numirusią „Aušrą“. Mums rodosi, kad atgaivinta „Aušra“ sunkų turėtų gyvenimą, reikalaujantį ilgos pinigiskos pašelpos, nes žinomu yra daiktų, kad mirusį, nežiurint ant to, kokia liga paguldė į grabą, visados yra sunkiau atgaivinti, ne kaip naujai užgimusį užauginti. Kas smertije Aušros yra kaltas (kuri mirė netekus parėmimo ir prenumeratos, ištenkančios ant kaštų išdavimo) — atsakymas, rodos, netoli šoks nuo teisybės, jeigu pasakysime, kad ją užmarino „netikusi“ rėdytė, nes matome kitus laikraščius, nors daug mažiau vertesnius už Aušrą, bet gyvuojančius. Atgaivintą Aušrą jau iš pradžių sutiktų neištikėjimas ir šnairavimas vienos dalies lietuvių, kuri dėl paspyrimo ir išsiplatavimo laikraščio labai būtų reikalinga — sakome apie kunigus, tarp kurių vienok jau randasi „tikri“ lietuviai.

Aušra vėl būtų konkurentu mūsų laikraščio, o ir stojusi laikraščiu mūsų Dr-ės, negalėtų taip padarytinai platinti supratimą jos mierijs, per savo vardą, išekspliotavotą pereiteitais rėdytojais, neatsakančiais norams daugumo lietuvių. Mums rodosi, kad laikraštis lietuviškas, kaip šiandien, idant galėtų išsiplatinti Lietuvoje, turi būti vidutinišku, kuris niekur nesiektų tikėjimo dalykų

— 22 —

ir nepeiktų per smarkiai jo užžiūrėtojų. Delto pagal mūsų supratimą, taikiau ir naudingiau būtų vietoje atgaivinimo mirusio uždėti naują laikraštį. Jeigu Tamsta norėtųm uždėti laikraštį savo kaštu, mierije mūsų Dr-ės, nors nežinome, ar rašymas iš taip toli nebūtų persunkus ir painus, mes butume dėkingi, jeigu vėl norėtųmėte mums pavesti išdavimą jo, be darymo konkurencijos, mes ir už tai butume dėkingi, nes geidžiame tik susitaikymo ir naudos lietuvių; tąsyk prašytume Tamistą karščiau padėti mums savo šviesiais darbais. O atsakymo laukiame konogreičiausio. Draugystės antrašas Russie v. g. Varšava, Studentų Universiteta, Kudyrko Vikentiju.

P. S. Rašėme pas Jankų, prašydami idant apsiimtų duoti mums savo „firmą“, atsakančią prieš vyriausybę. Sutiko ant mūsų prašymo. Nuog jo dasižinojome apie naują Aušrą, tikrai jau ketinančią išeiti, nes pirmiau apie tai turėjome labai neaiškas žinias (iš pradžią girdėjome, kad Šliupas išduosiąs Aušrą, dabar vėl turime tikrą žinią, kad Tamista išduosiąs). Taigi norėdami išleisti savo laikraštį, o paskiaus dasižinoję apie atgaivinimą Aušros — nežinome ką daryti. Kitaip neišpuola, kaip susinešti su Tamista ir pasirodavoti apie tą dalyką. Dėltogi meldžiame Tamistą nelaikyt mūsų ilgai be atsakymo. Kad tik nepasivėlytume su savo laišku.

D-stė.

Prie šito laiško buvo pridėta Kudirkos ranka rašyta litografuota programa draugystės „Lietuva“. Basanavičiaus pasarga.

II.

Varšava, 19 d. gegužio, 1888 m

Guodotinas Viengenti!

Už atsakymą Jusų širdingai ačiū! Kas' atsieina su užduotėmis mūsų Dr-ės, mes greitai susiprasime: ji užsiima platum programatu (nors išrodo ant pirmo pažvelgimo, ne viskas yra išpildomu) delto, kad 1) Dr-tę mes uždėjome ne tiktai ant šios dienos, bet norėtume, idant prie jos artintųsi visi lietuviai, idant ji būtų „amžina“, dėlto ir nesidairėme labai ant šiandieniško padėjimo Lietuvos. Prie to, matome, da nėra taip

sunkaus padėjimo, idant ir jame negalima butų ką gero padaryti prie noro ir tikro patriotizmo dirbančiųjų. 2) Užduotys Dr-ės, nors jos plačios, bet visos yra reikalingos lietuviams: koleik mes visko neturėsime, kas yra reikalinga dėl tautiškos tvirtybės ir gyvenimo kulturiško, toleik daugelis lietuvių nepaliaus žudyti savo tautystę. 3) Išaiškintos užduoties Dr-ės yra tiktai kaip šikavoti išaiškinimai reikalų lietuvių — juos ir siuntinėjame tiktai sąnariams, pirmo skyriaus, kokiais gali būti tik mokslingi lietuviai, ant kurių tikrai galima yra užsitikėti; kitiems vėl nežadame to, kas išpildintu būti nēr galima. 4) Savo programate nieko neužtylėjome dėlto, kad netikime, idant **valdžia** jį užtvirtintų, žinodami, kad jokia Dr-stė, tyrai lietuviška, nebus užtvirtinta, kaip rodo mums atmetimas prašymo Peterburgo lietuvių, norinčių uždėti Labdaringą lietuvišką Dr-stę". Mislijame dirbti susijungę ing neužtvirtintą Dr-stę. Norime traukti dėl naudos lietuvių visą inteligenciją, kurios daugumas ligšioliai dėl mūsų, nedavus jokios naudos, pražuvo, randasi ir toki, kurie už materiališką savo naudą stoja ir priešais reikalus tėvynės.

Išplatinę programatą Dr-ės mes norime tuom sunaudoti ir darbą tų, kurie negyvena Lietuvoje, ir tų, kurie be privertimo nieko dirbti nenori (randasi tokių daugelis). Esą Peterburge, Maskvoje, Varšavoje, ar kur kitur, tegul gelbi pagal savo išgalėjimą naujai atkankančius į mokslą, šelpia ir gelbsti norinčius pasimokyti amatų ir tt. — visą tą nēra sunku daryti, reikia tiktai noro. Neturėdami šiadien pinigų, negalime da apdovanoti stipendijomis, bet galima duoti reikalingą pagalbą, kokia yra galinga per visokias pažintis, protekcijas, susinešimus ir tt.

Užduotėse Dr-ės yra ir užvedimas lietuviško teatro — bet, kaip šiadien nēr ką apie jį mislyt, nes neturime lietuviško repertuaro, kada rašėjai sutvers dramatą, užsiimantieji muzika sunaudos lietuviškas melodijas, tasyk teatras rasis pats. Šiandieniškai norai Dr-ės nesiekia toliau už išdavimą laikraščio, aiškinančio tautiškus reikalus, mokinančio gyventi su nauda dėl tautystės, už išleidimą ir davinėjimą knygučių mieryje

Dr-ės — tai yra nešiojančių tiktai šviesą, ant tautiško pamato padėtą.

Mes tikime, jeigu Dr-stė mūsų rastų simpatijos ir užsitikėjimą tarpe viengėnčių ir supratimą, kad tikrai geidžiame tėvynei gero — darbas mūsų nebutų be naudos. Kaip šiandien da nieko mes a priori kalbėti negalime, nes Dr-stę vos ką uždėjome, ant daugumo laiškų ir atsišaukimų mūsų da negavome atsakymo, su kitais vėl vedame ginčą apie savo programatus. Tuo tarpu mūsų Dr-stė mažai turi narių ir (2 mokytiniai gimnazijos, 1 vaistytojas, 4 kunigai, 2 kriaučiai ir 12 studentų universiteto), bet per vasarą, pavažinėję po Lietuvą, galėsime daugiau kalbėti apie padėjimą Dr-stės. Tikrai tikime, kad prie jos prigulės netiktai Varšavos lietuviai.

„...Laikraštį mes norėtume išduoti kuogreičiausiai, bet nežinodami kokią jis pradžioje galėtų rasti paspirtį, ir mes bijome, nes pinigų mažai turime — vos užtektų ant 2 ar 3 N. N. Norėtume priskubinti darbą, nes ir taip inteligentų darbo daug prapuola: neturėdami atsakančio laikraščio, neturi kur darbą savo talpinti. „Šviesą“ ir jos priedą neteisingai Tamista vadini mūsų laikraščiu: mes lig šiol nė vienas (iš Varšavos) nieko nepridėjome prie to laikraščio. Lietuviai pabėgusieji nuo savo pačių „Balse“ (sk. „Liet. Balse“ Red.) arba koliojimai jo su Vienybe (sk. Wien. Liet.), dėl keno gero yra talpinami, niekaip negalime suprasti. Toki laikraščiai netik tarp lietuvių, bet ir niekur kitur negali turėti autoriteto — toki laikraščiai greičiaus diskredituoja ir gadina kelius lietuviškai publicistikai. Laikraštį, kokį mes norime išduoti, nemislyjame daryti tik savo laikraščiu, bet laikraščiu Lietuvos, norime juom ne sau, bet tėvynei tarnauti. Norime uždėti laikraštį delto, kad jo reikalą jaučiame, delto, kad šiandien nėra gero nei vieno iš išeinančių. Niekam negeidžiame uždrausti tokį laikraštį uždėti, kuris turėtų tik tendenciją „tarnauti visai Lietuvai“, o ne tik sau. Mes prie tokio laikraščio maloniai prisiglaustume, bet kolei tokio nėra, mes negalime nesirupinti, idant tą tikrąjį tėvynės reikalą papildinti. Dėl išpildymo vienok to mūsų noro šiandien mes turime priešais save materialiską

stoką. Ant Amerikos lietuvių ir žadėtos Dr-ės dėl šelpimo Aušros mes mažai ką tikime, nes jeigu jų norai sekiotų pagal tendenciją Balso ar Vienybės, mes tokiam laikraščiui nepranašaujame ilgo gyvenimo ir didelės iš jo naudos Lietuvai: dėl išlaikymo jo Amerikoje neužtektų, Europoje neišsiplatintų; jeigu vienok galima būtų su daugumu jų susitaikinti, mes maloniai jų pagelbą priimtume. Norėtume mes labai susinešti su lietuviška dirbančia inteligencija, bet išėjus varša viečius ir keletą Lietuvoje, mes mažai ką pažįstame. Deltogi labai meldžiame Tamistą, ar negalima būtų iš savo editoriškios praktikos parodyti mums antrašus kiltinesniųjų ir naudingesniųjų darbininkų? Mes skaitydami tikrai Balsą ir Šviesą ir tai nepažindami daugumo slapvardžių nedaug ką iš tų pažįstame. Gal randasi lietuviai ir kitur dirbantieji, mes norėtume su naudingesniais pasipažinti, idant juos, prie savęs pritraukus, darbą ant naudos lietuviybės apversti.

Draugystė L. Antrašas: Russie Vincent Kudyrko etudiant de l'Universite à Varsovie Rue Krucza N. 23.

V.

Aušros pastarosios dienos.

Dagirdęs, kad Plymouth'e Liet. Volonč. Dr. apvaikšcios 12 d. kovo atmintį dešimtmetinio gimimo pirmojo liet. laikraščio „Aušros“, o patsai ant susirinkimo buti negalėdamas, prisiunčiu draugystei nors linkėjimą savo, idant tas tikrai didelei prakilnus dėl mūsų tautos nusidavimas, vertai būtų paminėtas. — Dėl manęs šis dalykas turi tuom didesnę vertę, tuom smarkesnę daro įspūdį, kad aš turėjau progą iš arti prisžiūrėti, paskutinėms dienoms to pirmo mūsų laikraščio, kurs mažą savo įtalpą ir per taip trumpą laiką padarė Lietuvoje neišpasakytą truksmą, pabudino snaudžiančią jos dvasią ir prikėlė lietuvių iš sunkaus ilgo miego.

„Aušra“, gimusi kovo mėnesyje 1883 m., gyveno, kaip žinoma, tiksliai pusketvirtų metų. Taigi kodėl, jei lietuviai ją taip meilingai, taip džiaugsmingai pasveikino, kodėl ji taip greitai nupuolė? Tą klausimą noriu aš čion išrišti.

Garbingasis mūsų tėvynainis D-ras Basanavičius, kursai, sykiu su kitais iškilingais vyrais kaip p. P. Kraučiu, mabašniku Petru arminu (Trupinėliu) buvo uždėtojai šito laikraščio, turėjo siekį, kad tyrinėjant ir aprašant „Aušroje“ senovę Lietuvos, pakelti per tai tarp lietuvių tautišką dvasią, kurią jis patys didei buvo persiėmęs. Ir išties neapsigavo! „Aušros“, arba geriaus sakant dvasiškos mislys joje patilpusios, pasėtos tarp žmonių, atnešė vaisių, kokio patys uždėtojai suvis gal nesitikėjo. Vaisiumi tuom yra šiandieninis lietuvių krutėjimas.

Bet štai nelaimė! — Aplinkybės prispyrė p. Basanavičių, kad „Aušros“ redakcija paslinko į rankas p. Šliupo. P. Šliupas jaunas, tik ką išėjęs iš universiteto, teisybė, buvo karštas tėvynainis, bet nesuprato reikalų

*) 1893 m. „Vien. L.“

bundančios iš miego tautos, nesuprato norų naujai užgimusios lietuviškos dvasios ir į vietą, kad prasijuokti, pražadinti ją meilingai, į vietą, kad pasakojant pasakas ir dainuojant jautrias dainas iš mūsų praeities, sujidinti širdies jausmus jaunutėlių Lietuvos vaikų — savo skaitytojų, kaip tai p. Basanavičius darė, jis tuoj pradėjo penėti jus nederančiu ant mūsų dirvų, pargabentų iš Maskolijos, rugštum, kietu penu nihilizmo.

Maišydamas tą nibilistišką dvasią su dvasia lietuviška, p. Šliupas rado, teisybė, keletą pasekėjų tarpe jaunuomenės.

Abelnai vienok sakant, lietuviai vis kas kart labiaus pradėjo atšalti dėl „Aušros“, o jeigu pirko ir skaitė ją, tai tiktai dėl to, kad neduoti prapulti tam vienutėliui mūsų tautos laikraščiui.

Bet štai pabaigoje 1884 metų taipgi ir Šliupas turėjo apieisti „Aušros“ redakciją ir, pildant valdžios paliepimą, trauktiesi iš Prusų.

Jam išvažiavus redaktoriumi pasiliko p. Jankus, pas kurį Bitėnuose netoli nuo Ragainės Šliupas per ištisisus metus gyvendamas, mokėjo jį prie savęs pritraukti ir apipainioti savo idėjomis. Jankus liko pasekėju ir tarpu Šliupo.

Rėdant Jankui arba geriaus sakant Šliupui per rankas Jankaus, „Aušra“ tuom blogesnė pasidarė, nes Šliupas buvo toli ir tik retai savo informacijas tebe galėdavo prisiųsti, o patsai Jankus ant redaktoriaus buvo per silpnas. Norėdamas vienok karštai platinti pažiuras įgytas nuo Šliupo mokslo pradėjo talpinti įsiai jau suvis begėdiškas korespondencijas ypač prieš katalikų kunigus, tuom aršiaus, kad kaip kada begėdiškai dar tas korespondencijas perkeisdavo ant savo kurpalio — taigi „Aušros“ abonentai vis kas syk mažėjo ir mažėjo, taip kad ant galo daėjo jau sulyg kelių dešimtų.

Tuom tarpl, Jurgis Mikšas už gautą nuo tėvo dalį, nusipirko Tilžėje spaustuvę ir Jankus matydamas ilgiaus jau „Aušrą“ jokių būdu užlaikyti nebegalėsiąs, kreipėsi prie Mikšo ir pavedė jam taip redakciją kaip išdavystę to nelaimingo laikraščelio. Tokiu būdu „Aušra“ iš Ragainės, kur ją p. Jankus su p. Šliupu buvo perkėlę, vėl pargrįžo atgalios į Tilžę, kad jau čia neužilgio numirti...

Mikšas, žmogus labai švelnaus ir lėto budo, nemislijo suvis eiti radikališku keliu savo pirmtakunų; neturėdamas vienok patsai tvirtų pažiūrų, nė laikraščiu taipgi tvirto pamato duoti nemokėjo, nana vienok to, jog straipsnių, užgaunančių kunigus ir tikybą, Mikšas jau netalpino ir papiktinančią visus mažiukę litarą d, kurią vartojo Šliupas su Jankum rašant vardą Dievo, permainė ant didelės.

Buvo tai, kaip sakiau, pabaiga metų 1885. Su naujais metais Mikšas užmanė „Aušrą“ suvisai perkeisti, norėjo jis jai įkvėpti tokią jau dvasią ir apvilkti tokiomis pat rubais, kokiais vilkėjo jos pusseserė latviškas laikraštis „Austrums“. Teiybė, netik formatas, bet ir įtalpa naujosios „Aušros“ pasidabojo visiems ir yra išties puiki. Tarpų kitų čion randame vėl straipsnius pp. Basanavičiaus, Sauerveino, o iš eilių — puikias neįspasakytai eiles Dijonyzo Poškos, Žemaičių ir Lietuvos Mužikas ir kitas.

Bet dėl didžio dyvo 5 ir 6 NN. vėl metome permainą — vėl į „Aušrą“ gryžta dvasia Šliupo ir Jankaus, „Aušros“. — Tuom mat, tarpų vienas iš sandarbininkų šliupinės „Aušros“ p. J. Kalnėnas (Andžiulaitis), per karštai platinęs jo mokslą, priverstas buvo bėgti iš Maskolijos į Ameriką, bet apnuogintas parubežinių sargų ir neturėdamas už ką toliaus keliauti, apsistojo Tilžėje ir pasisiulė p. Mikšui į pagelbininkus rėdystėje. Tos tai pagelbos įtekmė ir matyti paskutiniuose dviejuose numeriuose „Aušros“, kurios tiesa jau lietuvininkai neskaitė, nes gegužės mėnesyje Mikšo spaustuvė, kada negalėjo išmokėti už ją skolas, tapo užpečėtyta, o mėnesyje rugpiutyje, kartu su kruvomis naujai ir seniaus spausdintųjų „Aušrų“ parduota. Mikšas, nors pražaidė spaustuvų, žadėjo vienok „Aušrą“ toliaus kitoje spaustuvėje išleisti, vienok jau neįstengė ir „Aušra“ tapo palaidota... ant amžių.

Pasinaudojo iš to atsitikimo p. Jankus, o, pritraukęs į savo pusę Dr. Bruožį ir nekuriuos kitus lietuvininkus, leisdami į Lietuvą privatiškus laiškus, pradėjo garsinti, buk Mikšas per savo girtuoklystę ir išdavimą bereikalingai didesniame ir gražesniame formate „Aušros“ ją prapuldė. Mikšas, žinoma, iš savo pusės stengėsi gintis, iš ko kilo dideli vaidai ir neapykantos tar-

pe lietuvių Tilžiečių. „Aušra“ vienok jau žuvo ant visados, idėja bet, sykį joje pakelta, jau nepražuvo, berots kas kart vis labyn platinosi po Lietuvą. Tik kas? su „Aušra“ pražuvo radikališkas mokslas p. Šliupo Europos Lietuvoje. Supratto lietuviai delko „Aušra“ nupuolė, suprato, kad nors Jankus kalttino Mikšą, vienok patsai su p. Šliupu prapuldė „Aušrą“, nes, tik tēmykite, kada atidavė jis Mikšui „Aušros“ redakciją, „Aušra“ turėjo tik 60 abonentų, iš kurių daugumas dar dykai ėmė „Aušrą“. Taigi tokiu budu ne Mikšas „Aušrą“ prapuldė, bet greičiaus „Aušra“, pp. Šliupo ir Jankaus sudergta, Mikšą prapuldė.

Ir taip p. Šliupo pažiūros nerado Europoje sau geros dirvos, nerado pasekėjų Šliupas, apleidęs Prusus, jau pirmiaus 1884 m. buvo iškeliavęs į Ameriką, taigi pas jį išsikraustė į Naują Svetą — Ameriką ir jo idėjos.

Lyg tyčia — dailiai tai išreikšta paskutiniai žodžiai, paskutiniojo straipsnio paskutinio „Aušros“ numerio.

Eisim ten, kur žyd liuosybė
Po valdžia Amerikos;
Kur jau daug mūs iškeliavo
Į valnybės ten lankas,
Kur liuosybę, žemę gavo,
Saviškoj kalboj knygas.

I. K—p...s.

— 30 —

VI.

Dr. J. Basanavičius 1903 m. „Vien. Liet.“
raštas „Iš „Aušros“ gyvenimo“.

Kaip J. Šliupas prie „Aušros“ pristoję.

Tarp gromatų, kurias Jankus man pastarame laike (slg. 1903 „Vien“ Nr. 26) prisiųsti teikės, randasi kelios prigulinčios gadynei, kada J. Mikšas, iš Prusų pabėgdamas, „Aušrą“ apleido. Nog jųjų čion apgarsinimo reikės pradėti.

Mikšas pas D. S. 1) iškeldamas, man nieko tuomet nepranešė, jog jis visus rankraščius pas Jankų palikęs; tik iš Kauno rašytoj gromatoj apie tai davė žinią, prašydamas, visas jam nuo tėvų ir kitų rašytus, o ant mano vardo Pragon adresuotus, laiškus, jam Žemaitijon atsiuntinėti. Suprantama, jog šitokis, jo nešvankus pasielgimas negalėjo likti be blogos intekmės ant mūsų vos atsiradusio ir nesustiprėjusio dar laikraščio. Dasižinojęs apie Mikšo „odyssėją“, aš gailėjausi labai netik to, jog jis taip visą mūsų darbą sugaišino, bet dar labiaus to, jog jis rankraščius ir k. ne pas M. Šernių arba Kibelką paliko, kuriuodu laikraščio ant vietos vedimui juk buvo labiaus atsakančiu, negu dar nieko šitame dalyke neišmanantis ir man dar nepažinamas Jankus. Sulaukęs tad nog M. Jankaus laišką su žinia apie Mikšo išbėgimą ir su pakvietimu, pas jį atvažiuoti, aš jam sekančiai rašiau:

—O—

„18 spalio 1883. Pragoj.

Mielas Draugai! Gavau šiandien tamstos raštą, kuriame praneši apie Mikšo iškeliavimą. Didei gaila, kad per tai labai darbas „Aušros“ gaišinasi! Kibelka man nieko apie tą dalyką dar nerašė — teikis nesirupinti: darysim teip, kaip galima. Gaila tik didei, jog ku-

trumpa, ten ir truksta! Aš pats „Aušros” redakciją ant vietos Prusuose prižiūrėti ir vesti negaliu, nes kiti reikalai mane iš čion neatleidžia: dabar jokių būdu aš pas jus atkeliauti negaliu. Todelei darysim šiteipo: pirmučiausia reik pasirūpinti apie išleidimą 5 numerio. Jei spaudinimas teip brangus pas p. Kibelką, tai pas Mauderodę reik spaudinti, jei pas jį tik pigiau. Visus rankraščius, kuriuos Mikšas paliko, gerai būtų kad tamista prisiunstum man dėl peržiūrėjimo ir pertaisymo, kas reikia, teipogi atsiunsk gromatas su maskoliškais adresais. Tik teikis pasiskubinti! Aš peržiūrėjęs manuskriptus atgalios tamistai sugražinsiu, paženklinamas, kaip ir kada ką spaudinti. — Spaustuvėje, kur suderėsi spaudinimą, insakysi, kad visus dėl korektūros arkušus pas mane atsiunstų: korektūrą tad aš, arba J. A. W. Lietuvis vesime. Tau tad, mielas draugai, tegul nerupi teip daug: tu prižiūrėsi tik spaudinimą ir pagal priduotus adresus išsiunsi „Aušrą”. Spaudinant 5 N. reik žiūrėti, kad porma ir didumas būtų kaip ir pirmųjų numerių. Apačioj ant kožno N. galo turėsi tu tik savo vardą padėti, kaip darė Mikšas, butent parašysi: „dėl redakcijos atsiliepia M. Jankus”, o jei reikėtų „Regierungai” danešti, tai apreišk, kad tu busi „verantwortlicher Redacteur”.

O dabar teikis man pranešti, ar Mikšas paliko visus pinigus, kurie ant „Aušros” buvo atsiunsti? Ar jis paliko surašymą, kiek ir kas atsiuntė ir užmokėjo? Jei tokį surašymą paliko, tai ar yra adresai visų apsisteliavusių iki šiol „Aušrą”? Kiek yra apsisteliavusių iš ana pus, rubežiaus, iš Maskolijos, ir kiek iš Prusų. Peržiūrėk ir praneški kiek yra išparduotų pirmųjų keturių numerių ir kiek dar liekti? Ant šitų klausimų teikis konograičiausią man žinią duoti, nes yra labai reikalinga. Jeigu bus sunku „Aušrą” tolyn vesti, tai nors da 8 numerius reiks išleisti, kad tiems, kurie užmokėjo, nelikti kaltais, kad paskui nesakytų: „pinigus išsiuntėm, o nieko negavom”, ir kad mums patiem nelikti melagiais ir apgavikais.

P. N. nežinau adreso; Kuokštis jau yra, kaip girdėjau, Šveicarijoj. Ar tik ne pas jį nukeliavo ir Mikšas — kas žino. Veik išgirsime.

Jei kalendorius išėjo, teikis man vieną ekzemplorių atsiunsti. Del išplatinimo ir išpardavimo kalendoriaus ir kitų mūsų knygų, būtų labai gerai, kad susipažintum su „karabelnikais“ iš Maskolijos: jie daugiausia išpirktų. O Bitėnai, kur tamista gyveni, ar toli nog rubežiaus?

Todel, gavęs šitą raštą, teikies padaryti teip, kaip sakiau ir pasirupinti, kad galima būtų koveikiausia 5 N. spaudinti. Jei p. Kibelka branginasi, tai teikis pas p. Mauderodę apsilankyti ir susiderėti. — Laukiu nog tamistos atsakymo ant visų mano klausimų: tik teikis konogreičiausia duoti man žinią.

Pasilieku tamistos draugas

J. Basanavičius.

(Šitame laiške B-iaus paminėti: D. S. tai Davasna Silvestraitis, P. N. tai Petras Neris (Vileišis), Kuokštis — J. Šliupas, K. — Kauno. Red.)

Koki atsakymą buvo man tuomet p. Jankus atsiuntęs dabar negalima žinoti, nes jis tos savo gromatos man negražino, o iš jos galima buvo dasižinot nors apie skaitlių abonentų pirmųjų „Aušros“ numeriu, ko iki šiol nežinota.

Gavęs tad Jankaus raštą, kurio čion reprodukuot negalima buvo, aš jam rašiau:

4 lapkričio 1883, Pragoj.

„Miels brolau! Siunčiu drauge rankraščius del 5 numerio; del 6 ir 7 veikei atsiunsu. Artikulus šiteip liepk spaustuvėje susatyti:

1. Eik laukan!
2. Margis — visą kėsnį patalpinsi, kurį dabar siunčiu.
3. Apie senovės Lietuvos pyles.
4. Eilios: „Tiesos zerkolas”.
5. Tadeušas Kasciuška — visą tegul išspaudina.
6. Apie kolerą — visą išspaudint!
7. Iš Lietuvos — literos: a, b, c, d, kaip paženklinta mėlynai.

Nežinau, ar siunčiamų nebus permažai del pilno numerio, jei bus permažai, tai po artikulo apie kolera tegal tilps dainelė: „girtuoklio dyvai“. Del to paties numerio atsiunsiu veik dar „Žinią nog Redakcijos“ ir „gromatnyčią“, tik laukiu kaip man atrašysi, kur bus spaudinama, Tilžėje, ar Ragainėje. Man rodos, kad geriausia pas Kibelką spaudinimą palikti. Pasiskubink man atrašyti ant postkortės, kokį tavo adresą „Aušroje“ reiks priduoti, kad galėtų žmonės tiesiog ant tavo vardo apsisteliavimus siunsti: ar in Bitėnus, ar in Ragainę „apie Lietuvos pyles“ paženklinau kryželiais po kąsnį del kožno numerio. Raštas tas turi būti 12-me N. pabaigtas. Artikulą: „Antanas Juškevičius“ del 6 N. palikie.

Jei siunčiamų raštų del 5 N. būtų permažai, tai duok man žinią greitą, o 1 ir 2 arkušą liepiek veik spaudinti. Kaip bus atspaustas 1 arkušas, tegul tuojaus korekturą pas mane siunčia — priduk mano adresą. Vietoje w tegul visur v spaudina, teipogi raštženklus i, a, e, u. Vietoje — kaip rankraščiuose stovi — sz tegul spaudina š, o vietoj cz — č. Atsakymus ant tų gromatų, kad atsiuntei, aš nog savęs duosu. Adresus abonatu veik parašysu visus vokiškai ir tau atsiunsiu. Tuom tarpu pasirupink tik apie spaudinimą ir parašyk, kaip greitai gal būti atspaustas **visas** „Aušros“ numeris? Reikėtų iki Naujo meto išleisti dar 4 ar 5 numerius. Parašyk, ar galima būtų?

Ant pirmo puslapio, kur yra prekė „Aušros“ padėta, pastatyk vietoje: „1 rubl.“ — 2 rub., 20 kap., o ant pusės metų 1 rub., 10 kap. su persiuntimu. „Aušros“ kožnas N. tur būti tokio didumo, kaip ikšiol buvo. Pasiskubink atsiunsti 1 eks. kalendoriaus, nes reikės greit parašyt apsakymą in 5 N. „Aušros“, kad galėtų žmonės apie jo išspaudinimą veik dasižinoti.

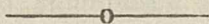
Laukiu atsakymo ant mano šito rašto ir pasiliekmii tavo brolis D—r. B.”

—o—

Kada aš, šitokiu budu, užsiiminėjau surėdymu raštiškosios medegos, rupinausi apie tolymesnįjį „Aušros“ išleidimą ir apsvarsčiau klausimą, ar Jankui ekspediciją to laikraščio palikti, arba atiduot Kibelkai Ragainėje, ar Šernui, Klaipėdoje, kursai, rasi, geriausiai būtų galėjęs „Aušrą“ aprupint, Jankus, kaip ne apšviestas vai-

— 34 —

kinas, ne pasitikėdamas ant savo paties pajėgų, kurias reikėjo tuomet prie laikraščio pridėti, pranešdamas J. Šliupui apie pabėgimą Mikšo, prašė jo prie „Aušros“ rėdymo prisidėti. Nog pastarojo šitame dalyke užsiliko akyva sekančioji, Jankui rašyta gromata, kurią čion talpinu:

Geneva, 23 d. spalio mėn. 1883 m.

Brolau Martinai! Kas pasidarė su draugu Jurgiu? Ak tu dieve! Ar jau ir jam lemta žuti — žuti už tėvynę! Kodel nieko apie jo buvį man nepraneši? Vargšė ta mūsų tėvynė! Visi jos gerieji vaikai turi kentėti už tikrybę, už gerus norus, už meilę savo brolių. Ar jau lemta ir Jurgiui prapulti po našta persekiojimų politi-kiškųjų?! Dieve tu mano, kas toliaus bus! Kaip daryti su „Aušra“?! Jurgio neliko! Kas jo vietą užstos. Aš pinigų neturiu, duonos man stokuoja, kadangi „Aušra“ neišsimoka, aš apsiimti redakcija kitaip negaliu, kaip kad turėsiu kokią paspartį iš šalies. O kas yra toks didžturtis, kurs norėtų ant naudos lietuvių išmesti kokius 500 torielių kasmets? Patolek mes tokių bagochių neturime. Ak kokia tai pragaištis! Baisu man apie tai ir pamislyti. Nelaimė Jurgio daro nelaimę visai mūsų tautai! Smarkus tai smugis plėkuoja lietu-vačius.

Mano adreso mano nepažįstamiems susimildamas nedalyk, nes turi žinoti, jog maskoliai mane persekioja — mane atiduosi į jų rankas. Tikta Z. V., J. B., J. S., jeigu jie klausnėtų, nusiųsk; niekam gi kitam to nedaryk, labiausiai, jeigu žinosi, kad tas žmogus klausia norėdamas mane išduoti maskolių viresnybei.

Kaip dabar bus su „Aušra“ — man tuojaus pasakyk. Ar pats gali buti išdavėju, ar ne? Jeigu ne, tai pasakyk, kaip aš kur galėčiau pateikti pinigų, idant galėčiau „Aušrą“ toliau siuntinėti skaitytojams. Aš sakiau, kad esmiu be pinigų, už tai reikia turėti koki 500 torielių kasmets, kad „Aušrą“ leisti į svieta. Taigi

— 35 —

jei manęs reikia prie redakcijos, tai kur susiglemžti tiek pinigų? Tuoju duok man atsakymą, nes neužilgo ir tai bus per vėl.

Gailingas ir verksmingas, jog nebeliko Jurgio, atsilieku tave, brolau lietuvi, širdingai sveikindamas teip vadinamas Jules Richter”.

— 0 —

Šitą Šliupo laišką gavęs Jankus jam rašė:

— 0 —

„Bitėnuos 27 spalio 1883.

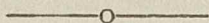
„Brangbroluži Jonuži Tamstos Gromatėlę apturėjau. Matau tamstą tikrą Brolių mano esant ir kogreičiaus duodu atsaką. Broleli sugrįšk mudu mano nameliuos abudu patilpsiva. Rasi patyręs nuo Mikšo, kad turiu gyvenimą ir dar kupčistę, tai mudu apsirėdisva ir isi-maitysva, ir Lietuvai užderesva, neik teip veikei į Ameriką, laiko dar yra pagyvenk pas mane per vieną metą, tada matisva kaip bus su mūsų Mylima! Aušrele jei-gu jiji prasiplatytų daugiau ir butų daugiau imama, butų galima ir iš jos vienos maitytis, jei ne tai galėsiva ir kitokių remestų priimti. Sviete juk darbų yra gana, o protce niekad be algos. Toliaus man Basanavičius atrašė, kad aš turiu Aušros redakciją apsiimti. Jis visą korekturą aprupins, ale man tai abelnai rodos ne-bus gerai, nesa dabar Aušra jau vis pervėlai išeidavo, todel reikia kiek galima greičiau pasiskubinti, kad ne žmonės sakytų Aušra vėliaus ir vis vėliaus praded brekšti. Kas bus, žmonės pames viltį, taigi grįšk. Jeigu iki manęs neturėtumei pinigų už gelžkelį užmokėti, tai man kogreičiaus duoki žinot, tau tuojaus susių kiek nori.

Gelbėkiva dar jauni esava, dar ir pralobti čėsas bus, kad mudu ko gero galėtuvu lietuviams padaryti ir Lietuvai užderėti. Viskas man persunku yra, nes ne moku gerai raštą nei turiu tiek daug čėso man. Kaip misliji kogreičiau parašyk, kad galėčiau apsitaisyti, ap-

— 36 —

sižiurėti ir tavo prašytą norą išpildyti, rasi bus ir kur tokia pritinkama vieta galėsi kokį Angenturavimą usimint priverlėsiu, apšnekėsiu su visais geraėis pažįstamaėis, jeigu ir ne tuojaus, tai vėliaus vis bus vieta ir toki tik sugriėškė ale tokio (tik) vardo, kaip ikiėiol Jules Richter tai vokiečiai tav pakajų duos tave per vokiečių laikydami.

Brolis Mart Jankus”.

Priduotasis čion anortographėėskas Jankaus raėtas buvo priežastimi, jog Jonas Šliupas prie manėė tuojaus kreipėsi praėydamas daleist jam apimt „Auėros” redakciją ir gavėė mano, 6 d. lapkričio raėytąją gromatą kelionėn leidosi per Pragą, kur jis ir pas mane apsilankė. Kadangi Dr. Šliupas savo prie „Auėros” veiklumą gana plačiai apraėė („Apėvieta” 1893 N. 14 ir „Varpas” 1903 N. 3), tai man, rasi, tik keliaėis žodžiaėis priderėtų atsiliepti apie jo darbą atėiėzvelgiant ant tulų balsų, kuriuos pastarame laėke išgirsti teko.

Nesenei, kiek atsimenu, „Žvaėgėdėje” tulas, kaip rodos, anonyėėškai raėantis, kunigas kruvon sutraukdamas įvairių-įvairiausių D-ro Šliupo „nusidėėjimus”, paminėjo ir tai, buk jis, kaipo „Auėros” redaktorius, sudarkėė tą pirmąjį mūsų tautėšką laikraėtį. Kad J. Šliupas „Auėros” reikalams tulame inėėvilgije užkenkė, man rodos abejoti nereikėtų (slg. „Varpą” 1903 N. 3 p. 73), ale ir tai tuojaus pridurt čionais priderėtų, jog toj visa jojo agitacija, kurią jis jau per „Auėrą” platinėti bandė, vėlesniame laėke atnėėė mūsų tautai neėėspasakytai didelę naudą, kuri visus „Auėros” deficėtus šimteriopai uždengia. Jog didesnė dalis mūsų tautėškojo judėėjimo — ypaėei Amerikoje — yra produktas D-ro Šliupo veiklumo ir aklas regėt turėtų; jog jojo anti-klerikaliėkoji agitacija pagimdė šios dienos klerikaliėkąją mūsų literaturą bei laikraėtininkystę — apie šitą ir patys kunigai ginčytėis, man rodos, neturėtų priežas-

ties, principų teisybės prisilaikydami ir atsimindami priežodžio „sunm cuique“. Juk, man ding, be jojo platinamosios „bedievystės“, mūsų „kunigėliai“ dar ir iki šiolei butų snaudę ir dailei sapnavę apie dangų bei lenkų karalystę ant žemės kurią jie teip uoliai seniau pas mus platino.

Pradžioje kovo 1884 m. vokiečiai J. Šliupą iš Prusijos išvijo. Apie šitą dalyką yra likusi J. Mikšo gromata, maniep 27 gegužės to pat meto Bitėnuose rašyta, kurioje, terp kitų, skaitome: „Berods turėjo J. Š. išvažiuoti iš šio krašto. Mat Gudai bus vokiečių prašę, kad jį krapštytų laukan, o šie del pakajaus (!) pasirupindami ir turėjo paklusti. Su sykiu parėjo nuo Oberprezidento Ritprusių raštas, kad J. Š. nevale ši-čion užsilaikyti ir kad tarpe tiek ir tiek dienų tur iš Prusijos rubežių išvažiavęs buti. Tai viskas. Iškeliaudamas visus darbus mums paliko. Dabar visą gudiškąją Lietuvą ir dalį Lenkijos skersai ir išilgai perkeliavęs ir išvažinėjęs, bene jau bus užrubežije“... Kitoje, 17 d. birželio 1884 m. rašytoje, gromatoje Mikšas vėl mini Šl. iškeliavimą: „Vokiečių viriausybė yra išėlusi: Maskoliams į kelines lįzdama nesižino ką bedaranti! Vienok nebijok: mūsų giminės ir kalbos atgijimo dokumentai yra pakavoti, kur jų nosis ne užuos! — Jonas jau ana pus didžmario bus. Pašėlusiai jo vokiečiai uostinėjo. Ragainės landrotas gavo telegramatus iš meškos krašto, kaip Jonas rubežių perėjo. Ir dabar viresnybė nevierija, kad jau už didžiojo oceano yra. Šiandien gromatnešis atsibeldęs klausia, kur J. Šliupas nusibaldėjęs? — Ant Elenos 2) (jis mislijo tą salą atlantiškose marėse St. Helena!). Tavo rankos rašto nuo J. Šl. neperskiria. — Buvo paskujame laike „Lietuvis“ pas mus atsilankyti: jį Smalininkuose teip pat per J. Šl. užklupę klausinėti“...

Karlsbade, 11 IX. 903.

Dr. Basanavičius.

2) Miestas Bulgarija, kur tuomet gyvenau. B.

VII.

M. Jankaus 1903 m. „Vien. Liet.” raštas
„Šis tas iš Aušros pradžios”.

Kuolaik aš priverstas jaučiaus prisidėti prie „Aušros” buvo štai kokios mintys. Man rodės, kad „Aušra” tikrai tuo kartu tegalės platintis tarp lietuvių katalikų, kaip veik mums seksis plačiam svietui žinoma padaryti, kad „Aušra” pasirodo. Priimtina buvo, kad kalendorius yra nuo žemaičių kaip ir lietuvių pageidaujamas ir mielai skaitomas, tada už paplatinimą „Aušros”, kalendorius galėtų geriau derėti negu kas kitas. Aš sumąsčiau išleisti pirmą „Aušros” Kalendorių metams 1884. (Tikiu kad Dr. Basanavičius tai neužmanė). Žinoma išleidimas nepasidarė be vargo; Mikšas sakėsi turįs kalendoriui gerų rankraščių, vienok pasirodė, kad jis jų netiktai neturėjo, bet ir juos niekaip pagaminti neįstengė. Kalendorius sutrukdino per savo pasitraukimą kalendorius sutrukdino, ir jie išėjo jau šaunei per vėlai, kas paskui ir pikta įspudį darė ant kalendoriaus išpardavinėjimui; beveik pusė liko neišparduota, Mikšas berods rašėsi ir žadėjo su kas-tu prisidėti, bet atsiėjo man vienam tokia negirdėta prekė 800 markių užmokėti. Karabelninkai nei jokių būdu neprisileido pernešti mano siulomą kalendorių, sako: „Vyskupas aštriai kuni-gams paliepęs, kad nei „Aušrą” ir nei kalendorių nieks neplatintų, ir jei kas tai pasidrištų daryti, tas popirm negaus griekų išrišimą, o potam dar važiuos į Syberą”. Jau senei Mikšas buvo pro šalį, dar „Aušros” Kalendorei tebegulėjo

pas mane Bitėnuose. Pasiulymas nieko naudos tame dalyke man neatnešė. Parvažiavus šliupui pas mane ir parsivežus „Aušrą“ iš Ragainės, regis buvo visų numerių po 850, taigi 1,000 tapo drukavotas; turbuti, kad šėip teip bus 150 išdalyta arba parduota. Po trijų mėnesių ilgo užtrukimo, atsiuntė man Dr. Bassan, ir adresus į lietuvišką bei vokišką išvertęs, teip kad 5 Nr. „Aušros“ butų galėjęs išsiuntinėjamas buti, bet nelaimė, kad nebuvo pinigų. Tada aš pasileidau ieškoti pernešėjų per rubežių, o kur nuo rubežiaus toliaus jau rodosi vyrai pasiunčia į Rygą iki Miglowaro, kursai po bandaroliu siuntinėjo ant paduotų adresų. Pirmąjį teko man surasti S. P. iš F., kursai iš Aušgirių nuo Šilumaičio iki į Kaltinėnus nunešė, ten buvo R, ir tas perrupino ant žigunės į Rygą, kaip ir į kelias kitas vietas apie Raseinius. Tuomi nepasikakdinau, bet traukiau parubežiu iki Smalininkų. Pačiuos Smalėninkuos radau palankų žmogų su mano tavoru kupčiauti norintį, tai buvo W.....s. Tas apsisteliavo 500 kalendorių po 25 kp. ir jis tiek išpardavė. Priegtam jis man užmanė pereiti į Sudargą, bažnytkiemį antrapus Niamuno, ten randas jam pažystamas knygų kupčius Juozas Angrabas. Aš antrą rytą pakilęs parėjau pėsčias iki Sudargo, oras buvo teip biaurus ir snigo ir lijo, kad man iki į Sudargą nuėjus jau pradėjo žliejuoti, ištikro man parupo, kur pernaktuoti: Sudarge apie Angrabą paklausius, jo nei viens nepažino, galiausei viens žydas sakė: kad Kežgalyje Angrabas gyvena ar tas, ar ne, apie tai jis nežino, o kokiame dalykui aš Angrabą jįškojau, aš niekam sakyti negalėjau, bijodams

savo kailį įkišti, arba už kaziaunus kaštus į Syberą nuvežintas buti. Iki Kežgalio buvo drutai $1\frac{1}{2}$ mylios, o čion jau vakars. Žut buti einu, kad žygis nebutų bereikalo. Netoli Kežgalio sutikau vaikiną, kurį priverčiau mane iki Angrabo nuvesti, tas reikalavo už savo procę tiktai 10 kapeikų, ką ir padaviau; nuėjus į menkintėlę bakužėlę Angrabo, atradau Juozą prie apdarymo knygų besiprocavojant. Angrabas mane palaikę už kiaulių kupčių, ir buvo gatavas, man savo kiaules perstatyti ant prekios, bet kada aš pasakiau, kad kontrabandiškų dalykų dėl pas jo atėjau, tai jis mane savo namuose užlaikyti nenorėjo, iš baimės idant smertelną grieką neužsitarnautų. Sako tuojaus turįs eiti iki Sudargo kunigo Siderevičiaus, kurs jei pavelsys tai, tai rasi galės užsiimti, bet vyriausias dalykas buvo tame, kad jis mane per naktį pasilaikyti bijojo. Nors aš didei pavargęs buvau, tai tačiaus reketavau drauge iki Siderevičiaus. Kurs rodos teipjau mane gana nemeilingai priėmė, nes tuojaus ėmė pyktauti ant „Aušros“, kam ji reikalinga, ir tt. Iš Siderevičiaus pamokslų iškliuti norėdamas rupinaus pasiguosti, kad pavargęs, ir mielai rytojui jo pamokslų klausyčiaus, jis mane nurekamandavo pas nekuri Antanavičių ant nakvynės. Ančius buvo lenkas, bet kalbėjo gana gerai ir lietuviškai, nors aš pailsio norėjau labiaus už viską, tai jis negalėjo žingeidystės pilnas man pakajų duoti manęs neklausinėjęs kokių mieriu ir su kokiais reikalais aš iki Siderevičiaus ir iki į Sudargą atėjęs? Aš ilgai painiojau, norėdamas nuo jo klausimų nusikratyti, bet jis neatleido, galiausiai man pasirodė, kad jis

gali būti sugadus, del pargabenimo raštų. Teip aš jam siekius ir mierius „Aušros“ ir kitų knygelių, kurias buvau begant laikui įsitaisęs apreiškiau. Jame radau ne priešininką, bet pritarėją ir partijantą, su kuriuomi vėliaus šaunei daug reikalų pervedžiau. Jis priėmė nešalus mano knygelių, juos pristatė kur reikėjo, ir aš jam jo procę apmokėjau knygomis teipjau. Teip buvo dvi vietos, kurios be kunigų žinios pergabeno Aušrines. Angr. užsipelnė tame nemirštantį garbės paminklą, nes jis apie 2 metu savo urėdą viernai pilnevojo. Žiemos mete jau po Kalėdų 1883, šliupas užmanė, kad J., kunigaujantis Palangoje esąs palankus prie „Aušros“ platinimo prisidėti. Tokioms aplinkybėmis be esant tik-tai reikėjo surasti vietą šepus rubežiaus, nes J. tokios priduoti nežinojo, todėl aš važiauvau į Klaipėdą ir nuo tenai su vežimu iki Immersatto, o kada ten buvau suradęs nekurį M. J., kursai gatavas buvo mano siuntinius priimti, važiauvau per rubežių iki Palangos idant su pačiu J. pasi-matyčiau. Aš nesitikėjau, kad katalikiškas kunigas galėtų būti pritarėju „Aušros“, nes buvo iki pat tol vienat tiktai kunigas Burba, kurs „Aušros“ neužsigynė. Meilingas priėmimas, pavaišinimas su obuoliu, ir dar rublius kaipo dovaną ant kelionės mane labai pradžiugino, priegtam jis apsiėmė perimti knygeles ir „Auš-rą“ ir priduoti Liepojuje esantiems abonentams.

Teip traukės naujas krutėjimas tolyn; man nuo Jurgaičio sugryžus radau savo namuose ir vėl Jurgį Mikšą sugryžusį, kursai buvo po žemaitiją pasitrunkęs ir dabar parėjo atgalion į Prusų Lietuvą, kad atkalėti savo nuodėtes, o

potam ar pas tėvų ar kitur jieškotusi sau uždarbės. Ragainėje buvo Sybertas Albano bei Kibelkos drukoriją nupirkęs, kadangi juodu pavargo, Drukorija buvo rods didei mažos verčios, ir raštų buvo per mažai, kad galėtų nors kokį veikala kaip reikiant atlikti. Sybertas turėjo 3 dukteris, kurias jis mielai norėjo apženidinti, ir tai vyriausiąją Mikšui piršo. Ar Mikšas tikrai mislijo Syberto žentu pastoti, aš nežinau, bet jis sugryžęs iš Žemaitijos pristojė pas Sybertą, per drukorių ir ant mano parodos gruntavojo „Niamuno „Sargą“ nedėlinį laikraštį, kurį per pusantų metų iš Ragainės išeidinėjo ir budino Prūsų lietuvius, kurie abelnai buvo nuotartei atsidavę. Per didesnę dalį tilpo šalip bėgančių žinių, vienat mano raštai. Sybertas vienok teipjau pavargo, kadangi „Niamuno Sargas“ ir kitos knygelės nemaitino spaustuvę. „Aušrą“ aš buvau perkėlęs pas v. Mauderopę ir tenai buvau šaunei prakilęs. Jei bučiau norėjęs „Aušrą“ perkelti atgal pas Sybertą į Ragainę, tada būtų man apie 1,200 markių pritrukusį, o iš kalendorių nebuvo teip gerai kaip nieks įrinkta, vėl skolyti man ir niekaip neišpuolė, tai reikėjo „Aušrą“ likti pas Mauderolę. Pagaliaus matant, kad nei „Aušra“ negalės išsilaikyti, jei iš kitų versmių nebus galima pašelpos suteikti, tai maniau, bus kaip bus, bile „Aušrą“ ant kiek ilgesnio laiko palaikyti. Kada aš skundžiaus Vištaliui ir kitiems apie medegišką neišteklių, tai jie kitsai neatsiliepė, o Vištalius bei Neris ragino „Aušrą“ paliaut išleidus. Aš gana gerai galėjau suprasti kodėl mane ragino „Aušrą“ užgesinti: jie mat ar neturėjo ar nenorėjo „Aušrą“ gelbėti. Rods ir to-

kių brolių rados, kurie ragino „Aušrą“ palaikyti, kaštuos kas kaštuos, vienok neprisidėjo nei grašio, o dar kiti rokavo, kad „Aušra“ gauna pašalpą nuo maskolių ir todėl redystėje pinigų užtektingai randasi. Jie visi tik mislijo, bet nei vienas rankos neprisidėjo. Vienok palaikymą „Aušros“ aš laikiau už reikalingą ir neatbodams visų kitų leidau „Aušrą“ tolyn, rodos, kad nei nuo Dr. Basanavičiaus ir nei nuo kitų neprašiau pagelbos, kaip tai darė mano pasekėjas, vienat dėl to, kad žinojau, juos, mielai ant sveikatos taisymo bei ant gražių papuošalų, daug išleidžiant, bet niekados neduosent ant teip svarbaus reikalo graši. O vėl antra, jie ir nei menkiausio supratimo negalėjo turėti, kokią „Aušrą“ padarė. Šendien rods yra matoma, kad palaikymas „Aušros“ buvo tikrai geras dalykas, dėl to ir visi skubinas būti jos gruntavotojais, šelpėjais, gelbėtojais ir dar daug kitokiais.

Nei „Žirgas bei Vaikas“ su „Žiponėms bei Žiuponais“ lietuvišką klausimą nepakėlė, o pasakos apie laumes bei velnius teipgi to nepadarys. Teipgi naudingos knygos kur lietuvių kitą kartą gyventa ar rojaus kalba buvo lietuviška ir kt., bus reikalingi tada, kada lietuviai turės savo universitetus ir akademijas. Bet dėl tautiško pakėlimo lietuvių „Aušros“ darbas ir šei dienai geras. „Aušra“ daugiaus buvo žadinanti, negu tulos dabar išleidžiamos „Genių Dėdės“ su 100 metinių kalendoriumi.

Bitėnai 15-ta. 11. 03.

M. Jankus.

VIII.

Iš Dr. Basanavičiaus rašto „Iš Istorijos
Musų Atsigaiveliavimo“, 1903 m. „Varpo“
Nr. 3-me.

„....Jonas Juškevičius ir kt. buvo man atsiuntę po kelis adresus tulų lietuvių, katriems būtų reikę laikraštį prisiųsti, bet siuntinėjimas iš Pragos uždengtuose konvertuose būtų labai brangiai atsėjęs. Reikėjo todėl atrast kitą kokią vietą arčiaus Lietuvos rubežiaus, iš kurios galima būtų kontrabandos keliu laikraštį ir lietuviškas knygas platinti. Šitame dalyke didei naudinga buvo pažintis J. Mikšo, be kurio pagalbos ir truso negalima buvo išleidimu ir platinimu laikraščio užsiimti. Tuom tarpu Norkus buvo jau prisiuntęs pluoštą eilių, Vištalius — „Lietuviškąją kalbą“, „Op, op, Nemunėli“ ir prižadėjo daugiau rašyti, Dagilis, Šliupas, Pieteris — po kokią straipsnį; žodžiu sakant jau širdžiai ramiaus darėsi. Todėl gromatose, 7 d. sausio, 1883 m. Vištaliui ir Mikšui rašytose, aš užmaniau įsteigt lietuvišką laikraštį Ragainėje po Mikšo priežiūra ir, pritarimą abiejų apturėjęs, 23 d. sausio išsiunčiau Mikšui prospektą „Aušros“ drauge su tulais straipsniais, o 30 d. to pat mėnesio ir „prakalbą“ naujam laikraščiui. Nors medega pirmajam numeriui visa prirengta buvo, tačiau jo spausdinimas gana ilgai tęsėsi ir Nr. 1 „Aušros“ tik tai 13 d. balandžio Pragon atvyko.

Tokiu būdu, kaip parodyta, man su Vištaliumi, kaippo literatams, su J. Mikšu, apsiėmusiu spausdinimą bei platinimą laikraščio prižiūrėti,

susitelkus, teko mums trims prie lopšio gemančios „Aušros“ stovėti: pastarojo vyro nuopelnai, nors jis reputacijai laikraščio kaip toliau matysim, nuo pat pradžios ne menkai užkenkė, yra gana stambūs ir apie juos, dvidešimtsmetinį „Aušros“ jubiliejų švenčiant, reikia nors keliais žodžiais su pagarba paminėti...

Prie vislab šito prisidėjo dar ir kitos nelaimės: ne reguliariškas laikraščio spausdinimas, suvilkinimas jo išleidimo iš tulos priežasties, kuri privertė patį Mikšą iš savo krašto bėgti, ir gana ilgą laiką Žemaitijoje, ypač pas Davainą Silvestravičių slapstyti. Tai atsitiko, kiek atsimenu rugpiučio ar rugsėjo mėnesyje. Rankraščius, kurie pas jį buvo likę, padavė jis išbėgdamas Martynui Jankui iš Bitėnų, bet per tai atspausdintas penktojo numerio labai pasivėlino, nes, kaip Jankus rašė, jokių pinigų Mikšas nepalikęs. Taip dalykams stovint, pradžioje lapkričio iš Genevos, Šveicarijoje, atvyko raštas nuo J. Šliupo, kuris manęs prašė daleist jam apimt redaktoriaus vietą prie mūsų „Aušros“. Nors man asabiškai šliupas pažįstamas dar nebuvo, 6 d. lapkričio atsakiau jam, jog jei nori, gali apimt redakciją. Kelioms dienoms prabėgus, sulaukiau ir patį J. Šliupą Pragoje, kur jis pas mane 2—3 dienas pragyvenęs, leidosi tolyn Tilžėn ir į Bitėnus pas Jankų. Šliupui pas mane esant, dalykai „Aušros“ ir kt. tapo labai plačiai apsvarstyti iš visų pusių ir tarp išlygų, ant kurių sutikau, idant jis redaguotų, buvo *conditio sine qua non*, kad visi rankraščiai „Aušron“ talpinami turi per mano rankas eiti, ko reikalavo ir J. A. Vištalius.

Kada Šliupas, redakciją laikraščio apėmęs, apie šitą kondiciją užmiršo, ar pildyt negalėjo, Vištalius keliuose savo raštuose, veik su jo vedimu nesutikdamas, ant manęs barėsi, buk aš „Aušrą“ padovanojęs Šliupui. Rankraščiai „Aušros“ numerių nuo 1 iki 7 — mano redaguoti; penktame numeryje jau buvau įvesdinęs š, č, kurių pirmiau neturėta; Šliupui apėmus redakciją šituodu ženklų, kaip ir ilgas y išmesti tapo. Tai buvo pirma reforma, kuria jis, nieko nesiklausęs, laikraštį įvedė. Apie tolymesnį savo trusą prie „Aušros“ jisai jau „Apšvietoje“ (1893 Nr. 14 ir 15, l. 831—840) aprašė. Man todėli liekti tiktai kelis žodžius pridėti, paaiškinant tulus dalykus, kurie, rasi tuliems nežinomi.

Kada J. Šliupas prie „Aušros“ pristojų, dar nebuvo žinoma, jog jam Kaune tulą laiką begyvenant, teko vaidytiesi su kunigais delei visokių menkniekių. Šitos priežasties dėliai Žemaitijos kunigai, kurie, regis, apie dievotumą Šliupo ir jo disputus buvo girdėję, dabar patyrę, jog jis „Aušros“ „rėdiku“ pasirašo — o tai buvo viena iš didžiausių jo klaidų — pradėjo, kiek atsimenu, mūsų laikraščio dar labiaus neužkėsti.

Laike savo trumpo rėdymo „Aušros“ — nuo lapkričio 1883 m. iki 13 d. kovo 1884 m., kada Šliupą vokiečiai iš Prūsų išvijo — jisai spėjo padirbt dar kelias klaidas, kurios netik lietuviškiems dalykams biskelį užkenkė, bet ir jam pačiam atgabeno negeistinas pasekmes. Kad pasirašymas „rėdiku“ buvo nemenka klaida — jau paminėjom: praktiškiaus ir naudingiaus būtų buvę anonymiškai laikraštį vedant už vardo tu-lo Prūsų lietuvio, resp. M. Jankaus, pasislėpus.

Antra, „Aušros” dalykus savistoviai valdyt pradėjęs, šliupas tuojaus kaip „redaktor”, kreipėsi prie „Dzienik’o Poznanski’o”, kurs buvo šunišku balsu „Aušros” pasirodymą apskelbęs (slg. Nr. 7, 1883 m.), ir platokai apie prietikius tarp lenkų ir lietuvių kalbėdamas, tulus nereikalingus, „lapsus linguse” padarė, kaip rodos, per daug lenkams simpatijų išreiškdamas. Korespondenciją su tuom lenkišku laikraščiu jis ir „Aušroje” (1884 m. Nr. 1—3) patalpino. Dasižinoję apie fraternizaciją „Aušros” „rėdiko” su lenkais (kaip vokiečiai juos myli, visiems yra žinoma), tuli anot Dr. Sauervein’o nomenklaturės, „sopogų laižytojai” apskundė šliupą, buk jis tarpe prusiškųjų lietuvių platinas „panslavizmą” ir šito kvailo, begėdiško skundo užteko, idant jį vokiečiai, kaip „panslavistą”, iš savo žemės išguitų.

Tokiu budu šliupui nuo „Aušros” atsitraukus ir Amerikon iškeliavus, o man pačiam dar anksčiau Vindobonon, paskui pietun link už Dunojaus, išvažiavus, negalima buvo apie „Aušros” rėdymą nė mislyti: ji perėjo rankosna Jankaus, kursai ją nuo gegužės 1884 m. iki rugpiučio 1885 m. gana gerai rėdė ir, iš dalies, prisidėjo prie jos išplatavimo. Nuo pastarojo mėnesio 1885 m. iki galui „Aušros” birželio mėn. 1886 m. jau savistoviai rėdė Mikšas, kurs, iš Žemaitijos sugrižęs, savą įsitaisęs spaustuve, joje ir

laikraštį spausdino. Jankui ir Mikšui rėdant, „Aušra“ iš palengvo, laikui bėgant, kaip rodėsi vis geryn ėjo: raštai tobulinosi, sandarbininkų ir skaitytojų skaitlius didinosi. Aš neabejoju, jog ir „Aušra“, kaip ir šiandien ant pav. „Varpas“ ir kt. nors vargingai, skurdžiai tolyn išeit būtų galėjęs, jei nebūtų vėl nelaimė patį Mikšą kirtus: su jo spaustuve parduota drauge ir „Aušra“...

IX.

Iš Dr. J. Sliupo Rašto „Minės Apie Mano Prietikius Prie „Auszros“ (1903 Metų „Varpo“ Nr. 3).

...,Atvykau į Tilžę ir ten pasimačiau su lie-
tuviais ir po pašnekų apie „Aušros“ dalykus lei-
džiausi į Erolnyčią pas Viškeliauską. Suradau jį
giriose begyvenantį ir gerai pasilaikantį, nors
Višteliauskas mane su nedidžiu išsitikėjimu
priėmė, bet po valei nužiurėjimai dingo. Iš Ere-
lnyčios vykau į Genevą Šveicarijon, kur tikėjausi
prieglaudą rasiąs... Atvykęs į Genevą pamačiau,
kad mano pinigų neteks ten stoti į universitetą...
Gavau gromatas nuo Egzekutyvos, kad aš turįs
įstoti į Narodnos Volios Išpildymo Komitetą ir
turįs grįžti į Maskoliją... Vaikščiojau po aplin-
kinius kalnynus, mėginau fabrikuose darbą gau-
ti. Nesisekė, nemokant amato. Dar turėjau
kiek pinigų, bet jau baimė ėmė mane kaslink
ateities. Kreipiausi prie vieno kito senų drau-
gų, bet tie tik rankas pakratė... Tuom tarpu
Mikšo reikalai Prusuose pakrypo: jis prasišalino
iš Prusijos. Liko „Aušra“ be redaktoriaus. Jan-
kus parašė man gromatą, kad „Aušra“ dingusi,
jei bent aš atvažiuočiau į vėžes įstatyčiau...

Kakau į... Pragę, kur gyveno Daktaras
Basanavičius. Nežinau, kaip Basanavičiui išro-
dė mano užsidegimas. Žinau tik, tolesnei kelio-
nei man truko pinigų. Basanavičius suteikė man
keletą muštinių; kiek šiandien, nepamenu. At-
vykau į Torunių, kur turėjau sustoti, nes toles-
nei kelionei nebuvo už ką nusipirkti bilietas. Kel-

neriui įkalbėjau, kad imtų mano ziegorėlį užstaton už kelioliką markių. Persėdėjau per naktį knaipoje, o rytmetyje iškeliavau į Tilžę, iš ten į Ragainę...

Jankus kantantas buvo, kad atvažiavau, bet nekantantas, kad pinigų neturėjau... sutarėme, taip: kas reikiant, raštiškus darbus atlikęs aš eisiu Jankui gelbėti prie ukės; už tai turėsiu valgį ir gyvenimą pas Jankų. Iš pradžių tatai gerai buvo. Tai malkų papiaustęs ar paskaldęs, tai akselį padėjęs supiaustyti triušiausi užvilktą „Aušrą“ suredaguoti. Bet ir pinigų reikėjo, nes Kibelkai buvo likęs paskutinis „Aušros“ numeris neapmokėtas (80 markių). Aš ėmiau piešti gromatas į visus kampus pas pažįstamus. Pinigų pradėjo pributi. Apmokėjome „Aušros“ skolas, ir idant nuo Ragainės netikuso burmistro cenzuros ją išvaduoti, perkėlėme spaudą „Aušros“ į Tilžę pas Muderodę. Ateinant pinigams, Jankus tapė įlaidesnis ir nebevertė manęs prie ukės darbų. (p. 85).

Neilgai trukus parėjo vėl pakvietimas pas amssvorsterį iš Ragainės. Kada nuvykau, tasai ponas man pranešė, kad mano buvimas Prusų žemėje ant pusės sutrumpintas. Liko trumpas laikas. Aš dienomis ir naktimis rašiau raštus, gromatas, stripsnius, perrašiau kalendorių kiitiems metams, galiausiai suvedžiau rokundas „Aušros“. Savo reikalais išleidžiau iš įplaukusių pinigų dalį: nusipirkau garniturą ir ant kelio pasiėmiau regis 75 markes. Išde kasos palikau regis gana pinigų apmokėti dviems išeisiantiems

„Aušros” numeriams, o Jankui paskyriau už savo pas jį buvimą savo tikrą skaitlių egzempliorių „Aušrų” už 1883 m., kuriuos pardavęs jis neturės skriaudos. Artinanties dienai mano iškeliojimo, užprašiau p. J. Mikšą, kaip liudininką, kokiame stovyje palieku reikalus „Aušros”, žadėdamas toliaus remti ją raštais, bet prašydamas Mikšo, kad jis ant vietos gyvendamas, prižiūrėtų jos spaudą”...

Seka aprašymas kelionės Didžiojon Lietuvon.

...,Atsidurėme Smalininkuose. Sutarėme, kad Jankus, paėmęs tulus mano daiktus, ypatingai mano kinžalą, kurį buvau dovanojimas gavęs nuo V. Zubovo, eis tiesiog per tamožnę į Jurbarką, o aš valtelėje perplaukęs per Nemuną, keliausiu pas savo gerą tautietį Silvestravičių, artymais Raseinių. Ant tamožnės maskoliai iškratė mano valyzaitę ir rado keletą higienos knygelį vokiškai ir francūziškai; be to, buvau įsidėjęs gromatas nuo savo mylimosios, kuriose rodo nieko politiško nebuvo, bet man jas buvo miela turėti. Maskoliai atėmė visus raštus ir žadėjo man sugrąžinti, kaip grįšiu į Prusus, prisipirkęs kiaulių — nes mat sakiausi einas į Sudargą kiaulių pirkti! Išstrukęs laimingai iš tamožnės, Sudarge gavau patvadą, ir viens lietuvis nuvežė mane į Jurbarką be kliučių. Bet čia sutartoje vietoje Jankus neatsirado. Palaukęs tulą laiką, nešinas savo valyza,

leidausi pėsčias į Silelę, kurią pasiekiau pavar-
gęs ir tuoju arklus pasisamdžiau važiuoti į
pa-Raseinį. Kelias buvo klamputas, šlapias, ra-
tai klimpo iki stebulių. Rytmetyje po pusryčių
atkakau į sutartą vietą. Bet Jankaus neradau.
Tasai atsirado vos į trečią dieną ir papasakojo,
kaip jis pateko į cypę maskolių už nešimasi už
rumbo užkišto kinžalo ir kaip žandarai jį dar
lydėjo iki Šimkaičių; nuo čia jis jau vienas pats,
be palydovų ir sargų, atkako į pa-Raseinį (p. 87).

„Bet pirm negu važiauvau į Varšavą, nuke-
liavau į Vilkaviškį pas miravą sudžią Kuznecovą
pasiteirauti apie savo likimą: nebijoju Kuzne-
covo, nes tasai geruose prietikiuose buvo, kaipo
gimęs latvys, su Maskvos latvių pulkelio, prie
kurio aš Maskvoje gyvendamas prigulėjau. Iš
tos dalies nei neapsivyliu. Kuznecovas manęs
valdžiai neišdavė, nors mėgino ištirti kelius kon-
trabandos lietuviškų knygų per rubežių. Aš kal-
čią nuverčiau ant ubagų ir žydų. Kuznecovas
mokėjo gerai lietuviškai kalbėti ir turėjo visas
žinomas lietuviškas knygas savo knygyne, teipgi
„Aušrą“. Jis sakėsi turįs raportus valdžiai apie
krutėjimą lietuvių ir latvių. Valdžia jo reko-
mendacijas visuomet išpildžiusi, ypatingai gen-
gub. Gurka. Teiravosi jis, kas iš kunigų Kaune
galėtų valdžiai įtikti nuolankumu, jeigu taptų į
vyskopus pakeltas. Aš įkalbėjau, kad kun. Ba-
ranauskas kaipo garbgodus žmogus, kurš savo
pastangomis išsimušė į viršų, nors jaunystėje
nebuvo įgijęs jokių mokslų. Man, žinoma rupė-
jo tuomet, kad lietuvis patektų į tą urėdą, nors
Kuznecovui teip-pat tiko kun. Jaunis ir kun.
Paliulionis... (p. 88)..."

..., „Atsiduriau Klaipėdoje, vėl namuose seno prieteliaus Šerniaus. Subuvau pusantros dienos. Susirašiau su Mikšu, kurs gyveno pas savo tėvus Žibuose ir kvietė ten tuojaus atvažioti, nesą pribusiąs teip-gi Jankus (p. 90).

Susivažiavome pastarą kartą Žibuose. Rods čion žandaras klausinėjo senojo Mikšo, koks aš svečias esąs, bet senis mokėjo žandarą apraminti. Tad be sutrukdyimo per naktį peršnekučiamome apie padėjimą „Aušros“ ir kitus tuometinius rupeščius. Ant rytojaus leidausi į tolesnę kelionę, kurios galu turėjo būti Amerika...

Atvykęs į Ameriką, iš vienos pusės atsikvėpiaiu lengviaus, žinodamas, kad čia nepersekios manęs nei Maskolijos nei Prusijos žandarai — iš kitos pliumptelėjau lyg į vandenį. Mokslus pabaigti nebuvo pinigų ir angliškos kalbos nemokėjau. Aršiausia, kad nemokėjau jokio amato. Apsidairęs po New Yorką, jokio lietuvio ten gyvenančio, nesuradęs — o prie „Aušros“ būnant tik vienas iš Amerikos skaitytojas tebuvo atsiradęs, beje Ant. Jurgelaitis iš Springfield, Ohio — nuėjau į darbo biurą ir parsisamdžiau pas farmerį už berną Oxfordo pavieta, New Yorko valstijoje. Butų viskas gerai vykę, jeigu ne mano švelnios, nors didelės rankos, nepratusios čiupinėti kietus daiktus. Atsirado baisios puslės: ant vienos plaštakos ir pirštų — 24, o ant kitos — 25; negalėjau nei pirštų sulenkti, o ir skausmas nepakeliamas buvo. (O čia norėjau korespondencijas bent rašyti į „Aušrą“, teip-gi gromatas pas savo mylimąją Liudytę, kuriai po mano išvažiavimui iš Europos žandarai namus iškratė ir mano gromatas ir kitus dalykus iš po

geginių (krėklų) išsitraukė. Rašiau, ir keletas jų „Aušroje“ patilpo, nors jau paskutiniają talpinti redakcija nebeišdriso, nesa tos korespondencijos sukėlė baisų klegėsį tarp Lietuvos ilgaskvernių).

Netrivojau ilgiaus. Pametęs darbą, pėkščias nuėjau keletą mylių, nešinas savo manta ant kupros lyg Lietuvos kromininkas žydelis ir atsiduriau aplinkėse Newburgh'o, kur po keleto dienų poilsio stojau dirbti į plytynčią. Tas darbas dar labiaus mano rankas sužeidė. Todėl metęs darbą, vykau į New Yorką, kur ketinau mokintiesi bent kokio amato. Ir iš tiesų pristojau prie barzdaskutystos, kurioje prasilavinęs, su kitu pus-lietuviu iš pusės įsitaisęs buvau jau savo „balbierne“, kaip štai susiduriau su lietuviiais, o vėliau su M. Tvaraucku, su kuriuomi iš draugės ėmėmės leisti „Uniją“ į svetą, kurią beleisdamas pramokau zecerianti. Nors „Unija“ šėip mane apnuogino, nes visus pinigų, kiek buvau turėjęs į ją įkišau, o Tvarauckas nē skatiko nesugažino, nors buvo sudas pripažinęs man 150 dol., tačiau pramokimas zecerianti palengvino man įsteigti „Lietuviškąjį Balsą“ 1885 m.

Nors buvau pažadėjęs, išvažiuodamas iš Prusų, „Aušrą“ toliaus redagavoti iš tolumos, tačiau atvykęs į Ameriką veikiai pamačiau, kad mano aplinkybės nepavelija man tatai daryti... Norėjau bent Amerikoje „Aušrą“ praplatinti. Rods radęsi buvo keliolika prenumeratorių, bet ir tų daugelis neatlygino už ką ją buvo skaitę, ir todėl iki „Aušra“ buvo gyva, mažą jai pinigiską pagelbą aš tegalėjau suteikti. Dar šiandien guli apie 20 egz. 1884 ir 1885 m.; daugumas vėl per kraustynes iš vietos į vietą išsimėtė (p. 91).

Ant 1883 m. mano samone buvo palikti „Aušros“ pakraipą, kokia buvo iš pradžių: garbintoja kalbos, kovotoja su priešais (lenkais ir maskoliais), sukurstytoja lietuvių miegančios dvasios, ypačiai patraukiant Lietuvos žmones prie „Aušros“ skaitymo. Žmones gal ne tiek patraukė pati „Aušra“, kiek mano gromatos ir pažįstamus, rašytos visuose kampuose Lietuvos. Atėjusią medegą stengiausi suvartoti, nors kartais toji medega ne visam kam buvo tikusi; bet patiko mano metoda rašytojams, nes nei vienas nesijautė nuskriaustu beesas: kožnas rado „Aušroje“ savo atbalsį! Sunku man buvo ką originališko rašyti, ir aplinkybės keblios: ne buvo nei kitų laikraščių po ranka, nei bibliotekos, nei kitokių pagelbų. Ant greitųjų, kaip mokėjau teip šokau. Idant paskubinti užbaigą metų, sudėjau Nr. 8, 9 ir 10 į kruvą. Tačiaus „Aušros“ dar nebuvau davaręs teip toli, kad ji būtų galėjusi išeiti į laiką. Tad teip-pat padariau su „Aušra“ 1884 m., kurios Nr. 1, 2 ir 3 išleidau drauge, kur jau apgarsinau savo darbo ir nuomonių programą straipsnyje „Tikrasis jieszkinis tėviniszkumo“. Mano nuomonėje buvo geistina „Aušrą“ padaryti įnagiu kovos ne vien su lenkais ir Maskolijos valdžia, bet pašvęsti jos didoką dalį klausimams ekonomijos ir platesnės lietuviškos politikos... (p. 92).

„Aušros“ surėdymas pagal mano tikslą pasibaigė su Nr. 6, 1884 m.; tačiaus jos rėdymas ne su visu patiko D-ruui Basanavičiui ir Višteliauskui: abudu užemtinėjo man sauvalę, „tikslą“, ir reikalavo, kad jiems prisiųssčiau peržiu-

rēt rankraščius, pirma negu jie spaudinsis. Žinoma, prie kitokių sąlygų gyvenant, tatai bučiau išpildęs, bet dabar, kada reikėjo skubintiesi pagal išgalėjimą ir kada nevidonai iš visų pusių gulo ant manęs ir ant „Aušros“, aš rižausi ant savo atsakymo rašyti ir spausdinti, kas palei aplinkybes buvo galima ir reikalinga. Tuodu draugu rods pyko ant manęs, bet vis-gi sądarbininkavo, o to man visiškai pakako. Nors Nr. 7 ir 8 1884 m. išėjo jau po redakcija Mikšo, tačiau ten mano žinių pridutų yra ganėtinai daug.

„Aušra“ daugiau laikėsi ne iš prenumeros, bet iš aukų gerų žmonių, užsidegusių tautiečių (teip tulų kunigų, bajorų, kaip ir kaimiečių ir inteligentų). Nors prie „Aušros“ dirbdamas turėjau daug neramybės, tačiau tas laikas mano omenyje pasiliko kaip smagiausias ir laimingiausias iš mano gyvenimo.

Galiaus tiek pasakysiu: „Aušra“ lengviau yra sukritikuoti iš moksliškos pusės; tai rasi padarytų jeib koks gimnazistas. Bet kas žinos visas aplinkybes ir vargus jos išleidimo, tas man-ding tiktai pasakyti tegalės — ar jis bus kunigas, ponas, inteligentas, ar šiaip skurdžius: „Vis-gi geriaus, kad „Aušra“ išeidinėjo, negu kad butumėme likę be „Aušros“.

X.

Iš Dr. J. Šliupo Paskaitos „Aušra“, skaitytos Laikraštinių Kursuose Kaune 1922 m. VIII Mėn. 3 ir 4 dienomis.

Vos 40 metų tepraėjo „Aušrai“ iš spaudos išėjus, o jaunesnioji karta ją vos iš vardo tepažįsta; dauguma jos nė matyti nematė. To delei aš čion atsinešiau visus keturis tomelius, kad bent paskaitos metu ją pavartyti gautumėte ir pamatytumėte jos išvaizdą.

Stebėtis reikia, kad šių dienų rašytojai nedaug domauja tuomi, kas ne po jų akimis atsitinka. Kas Lietuvoje kreipia domės į aną pusę Atlančio, kur gyvena $\frac{1}{4}$ dalis tautos ir kur išsiplėtojo nemaža Lietuvių literatura? Taip pat maža tesirupinama „Aušros“ gadyne. Šiandien dar randasi tarp gyvųjų keletas jos steigėjų ir sandarbininkų, kurie tą gadynę savo atminimais nušviesti galėtų, o po keleto metų neliks jų ir daugelio išgalių tos atsigimimo dvasios gadynės bus užmiršta ir, rasi, neįvertinta...

„Aušros“ svarba lietuvių tautos gyvenime, kaip buvusi laike jos atsiradimo, taip ir dabar pasilieka didoka, kaip jos vidujinė vertybė, taip ir išorinė įtaka. Raštai, ten tilpę, nėra gryno mokslo daykai, bet jie sujungė lietuvių dvasinės spėkas anų laikų; dirbo inteligentai: advokatai, gydytojai, kunigai, dvarponiai, studentai, ukininkai ir bernai, nesiskirstydami į partijas, dirbo kaip kas mokėjo, ir todėl „Aušroje“ atsibalsi gyvas anų dienų gyvenimas. „Aušra“ tai veid-

rodė anų metų vargų, lukesčių ir ieškinių, nusiiminimų ir pasidžiaugimų. Tatai ir padaro „Aušrą“ taip visų garbinamą ir mylimą laikraščiu, kaip anuomet taip ir dabar...

Sustiprėjo Vilniaus Universitetės įtaka. Ten buvo mokinę su nemažu entuziazmu ir pasišven-timu garsūs vyrai: Sniadeckiai, Groddek, Lele-velis, Barauskas, Jundzilas, Onacevičius, Danila-vičius ir daugelis kitų. Jie sukėlė snuduruojan-čią dvasią, bet lenkų tautos dvasios pakraipoje. Neabejojame, kad naudojosi ir Lietuva jų pamokymais (Stanevičius, Niezabitauskai, Daukantas, Valančius ir k.), bet daug daugiau laimėjo Len-kija. Po Universitatės įtaka lenkėjimas dvar-ponių ir kunigų Lietuvoje ėjo kaskart didyn, lio-vėsi jie svajoję apie Lietuvos ateitį, ir įsitikino tik lenkus tegalint sau laisvę iškovoti. Kra-kusmetis (1831 m.) ir lenkmetis (1863 m.) tai buvo vaisiai tos sėklos, kurią pasėjo pas mus Vilniaus universitatė. Atsispyrimas mūsų ba-jorijos ir kunigijos, išsisukusios nuo sulenkėji-mo, buvo dar labai silpnas, nors ir jis ėmė aug-ti, kaip rodo darbai Poškų, Niezabitauskių, Dau-kantų, Valančių ir kitų mūsų tautos darbuotojų. Tai palinkimas atsigriebti nuo svetimos įtakos, nuo svetimų ieškinių, savaime vertė ieškoti nau-jų kelių ir priemonių...

Kada 1861 m. panaikinimas baudžiavų pas-kelbtas buvo ir liaudies nepriklausomybė nuo ponų davė progos jai ekonominiai atsipeikėti, tai kitos kilpos lietuviams ant kaklo neriamos buvo. Sulyg Hilferdingo sumanymo, Mikuckis pasiulė įvesdinimą graždankos lietuviškon spaudon. 1864 m. Muravjevas uždraudžia spausdinimą

knygų lotytiškomis raidėmis, o jo papėdininkas Vilniuje Kaufmanas — ir pardavinėjamą knygų seniaus išleistųjų. Kilo subruzdimas ir pasipiktinimas. Mažoje Lietuvoje imta leisti knyges su fiktyvia Zavadskio firma ir fiktyvia Rusijos cenzura, ir tas knyges kunigai platino Lietuvoje, kuomet valdžios leidiniai neturėjo jokio pasisekimo liaudyje...

Jau prieš lenkmetį randame lietuvių studentų būrelį Maskvoje susispietusį; ten buvo Seduvietis, Koncevičius, Lipstavičius iš Sakynos ir kiti. Jie rašinėjo lietuviškas knyges, norėdami šviesti liaudį, kaip kad buvo daręs Ivinskis savais kalendoriais (1846—1864 m.). Maištas sustabdė tą darbą, nesa studentai ėjo kariauti ir Lipštas atsidūrė Sibirijoje. Vėliaus, Peterburge tolygus ratelis atsirado, leidė „Kalvį Melagį“ ir P. Vileišis išsirupino leidimą atspausdinti keletą savų brošiūrų (1875—77). Į tą laiką ir Maskvoje susispietė J. Basanavičius, Pieta-
ris, Plepiai, Grigiškis ir k., ir lietuviybės idėja plėtojosi...

Nėra galima užmiršti nė Kauno seminarijos klerikų, kur mokėsi tuomet Dambrauskas, Lideikis, Jurgaitis, Žebrys ir kiti. Jiems lengviaus buvo: turėjo mokytojai kun. Baranauską, kun. Jaunių; be to, seminarijos bibliotekoje gulėjo rankraščių Poškos, Pabrėžos, S. Daukanto ir kitų senesnių rašytojų. Čion lengviaus buvo surinkti žinutes apie pamirštus senesnius rašytojus. Tarpe klerikų buvo užsidegusių rinkti pasakas, dainas ir tt...

Nors tokie studentų rateliai triusėsi susitelkę centruose, tačiau šiaip asmeninė pažintis

tarpe inteligentų buvo nedidutė. Išsisklaidžiusiems po plačiąją Maskoliją nelengva buvo susitikti ir pasitarti. Tik atostogų metu pasikieminėjant vieniems pas kitus, pavykdavo kartais suseiti atskirų gurguolių nariams. Pažinčių pasidarymas palengvinimui busimųjų darbų ir mane pamasino gegužyje 1882 m. pasiimti užsienių pasą nuo Maskvos general-gubernatoriaus, ir pro Kauną, kur sustojęs pas seminarijos inspektorių Baranauską, nusirašiau I tomą Daukanto istorijos, drožiau į Tilžę ir Klaipėdą...

Atvykęs Klaipėdon kreipiausi prie p. Martyno Šerniaus, kurs drauge su p. Holtz'u turėjo spaustuve ir leido „Lietuviškąją Ceitungą“. Čion radau karštą lietuvišką širdužę. Šernius tylus, bet karštas, pamaldus protestantas ir geras lietuvis. Del lietuviybės jis pagatavas beveik viską paaukoti. Į jo ceitungą rašinėjo D-ras J. Basanavičius, bene sykį ar kitą buvo rašęs ir Vištelius iš Erelnyčios palei Jaročyną, ir Šernius kvietė mane rašinėti, ką ir padariau. Menki ten buvo mano rašteliai, bet jie parodė gyvybę nusistelbus Didž. Lietuvoje...

„Liet. Ceitungos“ leidėjui Šerniui patiko mintis leisti laikraštį del Didž. Lietuvos ir jis tapo tikrąja varpste, apie kurią sukosi reikalai įsikurimo „Aušros“. Jis davė 100 vok. dolerių pirmasai tai lietai.

Mikšis pristojęs pas Kibelką Ragainėje jau šiek tiek pramokęs buvo zecerianti. Basanius su Višteliumi susirašinėjo apšnekėdami leidimą „Aušros“, o aš, Rakandžiuose budamas, per draugus rinkau prenumeratą ir rengėme straipsnius

ir tt. Ir štai užgimė „Aušra“ kovo mėn. 1883 m. Krykštavome iš džiaugsmo, kada Mikšas pranešė tą naujieną.

Kada atėjo Nr. 1 „Aušros“, truputį nusiminėme. D-ras Bas. pasisavinęs buvo leidimą; tai nedemokratiška! Rods atsižvelgdamas į savo padėtį, griežtai neprotestavau, ką padarė kiti: Vištelius, Šernius. Juk visi buvome prisidėję, nors nedideliais pinigais, taip pat straipsniais; rinkę buvome prenumeratorių. O čia uzurpacija! Pasitenkinome, kada Nr. 2 jau buvo pažymėta, kad laikraštis išleidžiamas kelių Lietuvos mylėtojų, tai jau teisingiau. Vėliaus žodis „kelių“ tapo visai išmestas ir liko Lietuvos mylėtojų, kas visai teisingai buvo pasakyta.

Už redakciją atsakomybę prieš valdžią nešė Jurgis Mikšas, jaunas, vos 6 klaseš baigęs vaikinas. Neužtruko pasirodyti nepasitenkinimų. Kaž ko'kiu budu pirman numerin pateko A. Baranausko giesmelė „Lietuvos senovės paminėjimas“; Mikšui kaž kas buvo prisiuntęs giesmelės nuorašą, gal ir suambrintą, ir jis išspausdino ją neatsiklausęs autoriaus, kurs už išspausdinimą labai pustijosi. (Sulyg. „Aušros“ Genezis“... „aš prirengęs visą raštų medžiagą pirmajam numeriui ir davęs naujai sumanytam laikraščiui „Aušros“ vardą įsakiau Mikšui paduoti raštus spaudon“). Apipasakojęs kaip 1883 m. vasarą, išvartytas iš Petrapilės universiteto, suėjo į artimesnę pažintį su grovu Zubovu, kuris jam dovanojo kinzalą, pagaliau moksladragų patariamas nukeliavo prie Rusijos revoliucijonierių Genevon, nenorėjo įstoti į tųjų būrį, šliupas tęsia:

„I tą laiką mano nusiminimo atėjo laiškas nuo M. Jankaus, mane kviečiantis užimti Mikšio vietą. Tai kas kita — negu terorizuoti Rusijos valdininkus! Už Lietuvos laimikį kariauti buvo mano ieškinys, ir tuoju atrasiau, kad veikiai atkeliausiu Bitėnuosna. Pasakyti lengva, bet išpildyti sunku. Važiavau pro Munchena, Egeri, Pragon, kur tuomet gyveno Dr. Basanavičius ir pas jį praleidau bene tris dienas. Apsvarstėme „Aušros“ reikalus, ir B-s reikalavo (kaip vėliaus ir Vištelius), kad visi rankraščiai būtų pirma, negu pateks spaudon, jam pasiūsti peržiūrėti. Kelionei man B-s dar davė bene 3 ar 5 vok. dolerius. Atvykau iki Torunės ir čion prisiėjo užstatyti laikrodėlis, kad gaučiausi geležinkeliu iki Tilžei. Iš Tilžės atkākau į Ragainę, kur pavyko rasti valdininkus iš Bitėnų, kurie mane, laikydami žydeliu, ten nuvežė, ir taip be skatiko pribuvau pas M. Jankų...

Bet ir Jankus, nors ukį turėjo, bepinigis buvo. Dar 1,000 markių skola karojo ant „Aušros“ Ragainės spaustuvėje. Susišnekėjova su Jankumi, kad dalinsimėsi vargais: aš redaguosiu „Aušrą“, prigelbėsiu jam ukyje atliekamu laiku, atsisauksime į tautiečius ir kaip galėdami leisime „Aušrą“. Žinoma, paspylė mano laišakai visosna pusėsna ir rado atsiliepiimų: pinigai, nors ne per gausiai, bet ėjo, taip, kad nuo 1883 m. lapkričio pabaigos iki 1884 m. kovo 15 d., kada turėjau išvažiuoti, už leidinius įstengėme apmokėti, pasiliko ižde keli šimtai markių, ir aš kelionei pasiimti galėjau apie 150 ar 200 markių (be to, dar buvau pasisiudinęs apdarą Tilžėje). Už mano duoną gi ir gaspadą Jankus turėjo par-

siduoti savo naudon 100 ekz. „Aušros“. Upas mano ir Jankaus buvo pakilęs, abudu dirbova su džiaugsmu ir sutartinai. Užmokėjome už Nr. 5 Kibelkos spaustuvei ir tuoju perkraustėme „Aušrą“ į Tilžę spausdinti pas Mauderode, kad išvengus įkyriaus Ragainės burmistro...

Mano žinioje Mikšas buvo darbštus vaikinąs, gal kiek ir išgerdavo, bet kad jis būtų tuomlaik girtybėn giliai bridęs, labai abejoju. Bene bus tatau piktų liežuvių prasimanymas. Vis tik „Aušros“ vežimas ėjo klampyn: rods ji pididėjo formate, pasirodė vienas ar kitas paveikslėlis, o įtūrys ne be taip man įdomiu ir įvairiu besirodė. Galiaus atėjo žinutė, viduvasaryje 1886 m., kad Mikšas neįstengė skolų apmokėti laiku ir kad spaustuvė jo (sako ne be intrigų) parduota iš varžytinių... Žinoma, su tuo spaustuvės pardavimu žlugo ir „Aušra“.

Mikšas nusiminė, skundėsi ant draugų ir šiaip lietuvių už nerangų jo šelpimą ir gelbėjimą bėdoje, galiaus visai nuo lietuvių pasitraukė ir vargingai gyveno budamas vertėju Tilžės teismuose, iki mirė keletą metelių vėliaus. Ir juomi lietuvių bendruomenė nebesidomėjo, užmiršo, lyg kam ko... taip pat, kaip jį užmiršo Martyną Šernių, be kurio, kas žin, ar „Aušra“ būtų atsiradusi.

Susisiekimo suorganizavimui bene Jankus bus daugiausia padirbėjęs. Seniaus jau per sieną budavo gabenamos maldaknygės ar šiaip tikiybines knygelės. Bet daugiaus per sieną ėjo iš Prusų spiritasir prisiėjo susidomėti kontrabandistais spiritininkais. Tokie žmonės žiurėjo, kur jie daugiau pelnyti gauna. Dar maldaknyges

jie gabeno, bene kunigų paklausydami, bet kita buvo problema su šiaip literatura. Kol dar kunigai nedraudė, buvo šiaip taip. Bet ilgai netrukus, kai kurie kunigai ėmė „Aušrą“ keikti, kaipo bodievišką: atkalbinėjo liaudį nuo jos skaitymo, atiminėjo iš rankų ar net grasino įskusti valdžiai. Tada dar labiaus pasunkėjo „Aušros“ gabenimas Lietuvon. Betgi sykiu radosi liaudyje žmonių, kurie dabar su didele uolybe ėmėsi laikraštį platinti, nežiurint kaskart didesnio Rusų valdžios slėgimo ir persekiojimo. Tarp pirmutinių „Aušros“ nešėju reikia paminėti tulą Angrabą, kuris nešdavo maldaknyges kun. Siderevičiui į Sudargą; prie jo prisidėjo keli pagelbininkai. Vėliaus apsigyveno Tilžėje P. Mikolainis*), kuris ir pats knygas gabeno ir sebrų susiieškojo. Pagarsėjo švedas, kurs galiaus tapo rastas nušautas netoli Vadzgirių. Ypatingai atsižymėjo Baltasai Erelis (Jurgis Bieliakas nuo Sosto).

Ypatingai pačioje pradžioje „Aušrai“ būtų labai sumku buvę užsilaikyti, jeigu nebūtų jos palaikyti norėjęs P. Kriaučiunas, mokytojas Mariampolės gimnazijoje, ir Juozas Miliauskas, policijos viršininkas Rygoje. Kriaučiunas užmokėdavo už šimtą ar du šimtu egzempliorių ir per Naumiestį jis pats parsisiųsdavo sau žinomais keliais (dažnai papirkdamas žandarus); per mokinius gi jis plačiai paskleisdavo „Aušrą“ Suvalkijoje ir Kaune.

PRANAČIŲ JULĖS IŠLEISTOS KNYGOS:

Amerikos Lietuvių Pirmieji Profesionalai ir	
Kronika (Kun. A. Miluko paskaitos) tomas I.	\$2.50
„ „ „ tomas II.	2.00
Amerikos Lietuvių Kronika (Kun. A. Miluko)	3.00
„Aušros“ Pirmųjų Numerių fotografijos	.50
„Aušros“ 50 metų Sukaktuvės	.50
Apie kun. Adomą Grinevičių (Kun. A. Miluko)	.10
Daktaras Petras Matulaitis. (Kun. A. Miluko)	.25
Delko mūsų katalikiškoji spauda silpnutė	.10
Iš Kelionės po Europą ir Aziją (Pranačių Julės)	3.00
Kun. Dr. M. Gustaitis (Kun. A. Miluko)	.15
Kun. J. Balvačo (Geručio) Laiškai	.50
Kun. Silvestras Gimžauskas. (Kun. A. Miluko)	.10
Kun. A. Kaupo Laiškai	.50
Kun. Martynas Sederavičius ir Jo padėjėjai	.50
Kun. A. Miluko Darbuotė (1890-1930)	.50
Kun. Kazimieras Jaunius (Kun. A. Miluko)	.10
Kun. A. Staniukyno Laiškai	.50
Laisvosios Lietuvos Atlankytų (Pranačių Julės)	2.50
Lietuvių Tautos Istorija. (Kun. A. Jusačio)	.75
Lourdes'o Šv. P. Marijos Mėnuo (Pranačių Julės)	.50
„Motinėlės“ Draugija (Kun. A. Miluko)	.50
Ne Mieste Laimė. (Pranačių Julės vertimas)	1.00
Laiškai iš Ispanijos (Pranačių Julės)	1.00
Petras Kriauciūnas (Kun. A. Miluko)	.15
„Spaudos Laisvės ir Amerikos Lietuvių Organizuotės Sukaktuvės“ (Su daugybe iliustracijų ir doku- mentų fotografijų). Audeklo apdarais su aukso antspauda	6.00
Seinų Seminarija ir Lietuvos Aabudimas	.30
Viešnagė Šeštokuose. (Pranačių Julės)	2.00
Vyskupo Valančiaus Darbai (Kun. A. Miluko)	.50
„Žvaigždės“ ir jos leidinių paminėjimas	.50
Gegužės m. 7 diena (Spaudos atgav. 30 m. sukaktuvėse)	50c.
30 m. Spaudą Atgavus (Aušros fotografijos)	2.50

